UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO
PRAHA

BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM
2013–2016

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Renata Jakubíková

Děti, mládež a volný čas jako prevence patologických jevů

Praha 2016
Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Martina Bürgerová

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY
PRAGUE

BACHELOR COMBINED STUDIES
2013-2016

BACHELOR THESIS

Renata Jakubíková

Children, Youth and Leisure as the prevention of pathological phenomena

Prague 2016
The Bachelor Thesis Work Supervisor:
Mgr. Martina Bürgerová

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 29. února 2016 Renata Jakubíková

Poděkování

Chtěla bych poděkovat paní Mgr. Martině Bürgerové za odborné vedení práce, za pomoc a věcné připomínky při zpracování této práce.

Anotace

Tato bakalářská práce se zabývá problematikou volného času dětí a mládeže, přičemž ze všech funkcí volného času je pro potřeby této práce nejvíce akcentována preventivní funkce ve vztahu k různým patologickým jevům. Snahou je v teoretické části shrnout poznatky uvedené problematiky z pohledů dnešní společnosti. V praktické části je pak použito dotazníkové šetření v podobě online dotazníku s cílem prokázat, že současní rodiče organizují volný čas u svých dětí ve starším školním věku, protože si uvědomují rizika případného výskytu vzniku patologických jevů.

Klíčová slova

Prevence, rodina, sociálně patologické jevy, starší školní věk, střední školní věk, školní preventivní program, volný čas, vrstevníci, zájmové zařízení.

Annotation

This Bachelor’s thesis concerns leisure time for children and adolescents and its function as a preventative measure in relation to various pathological behaviors. In the theoretical part, the aim is to summarize the findings from the perspectives of today's society. In the practical part, questionnaires in the form of an online questionnaire are used to demonstrate that modern parents organize leisure time for their children when they are in their later years of school, because they are aware of the risk that some form of pathological behaviors could develop.

Keywords

Family, free time, leisure facilities prevention, middle school age, older school age, peers, prevention social pathological phenomena, school preventive program.

OBSAH

ÚVOD 9
TEORETICKÁ ČÁST 11
1 SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY 11
1.1 Vymezení pojmu 11
1.2 Přehled projevů 12
1.3 Ohrožené věkové kategorie 14
1.3.1 Období pubescence 16
1.3.2 Období adolescence 18
1.4 Příčinné faktory 20
1.4.1 Vlivy rodiny 21
1.4.2 Současná rodina 25
1.4.3 Vlivy prostředí 27
1.5 Prevence 29
1.5.1 Preventivní působení školy 30
1.5.2 Minimální preventivní program 33
1.5.3 Činitelé školy působící v rámci prevence 36
2 VOLNÝ ČAS 37
2.1 Vymezení pojmu 37
2.2 Funkce volného času 38
2.2.1 Preventivní funkce volného času 40
2.3 Formy volného času 42
2.3.1 Neorganizovaný čas 43
2.3.2 Organizovaný čas 45
2.4 Zařízení pro zájmové vzdělávání 46
2.4.1 Školská zařízení pro zájmové vzdělávání 47
2.4.2 Nestátní neziskové organizace 48
2.4.3 Živnostenské subjekty 49
PRAKTICKÁ ČÁST 50
3 METODOLOGICKÁ VÝCHODISKA PRŮZKUMU 50
3.1 Stanovení zkoumajících otázek a hypotéz 50
3.2 Výběr a popis výzkumné metody 50

3.3 Harmonogram činnosti 52
3.4 Výběr a popis výzkumného vzorku 52
3.5 Vyhodnocení empirických dat 53
3.6 Verifikace hypotéz 68
3.7 Shrnutí výsledků praktické části a doporučení 73
ZÁVĚR 75
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ 77
SEZNAM ZKRATEK 81
SEZNAM GRAFŮ 81
SEZNAM TABULEK 82
SEZNAM PŘÍLOH 83
PŘÍLOHY I

ÚVOD

Vypsané téma bakalářské práce *„Děti, mládež a volný čas jako prevence patologických jevů“* mě oslovilo jako rodiče a zároveň jako pedagoga. Ve výchovně-vzdělávací instituci pracuji s dětmi už třicet let a neustále nabývám přesvědčení, že dítě je zrcadlem prostředí, ve kterém vyrůstá, kdo na něj působí a především jaké vzory má kolem sebe. A jelikož vztahy jsou nejdůležitější součástí lidského života, vrcholem lidského snažení by měly být především zdravě fungující vztahy. Ty se odvíjejí od vztahu k sobě samému, k našim nejbližším a v sociálních skupinách. Pro vytváření dobře fungující společnosti je velmi důležitá a potřebná rodinná výchova.

Tématem předložené práce je problematika volného času dětí a mládeže, přičemž ze všech funkcí volného času je pro potřeby této práce nejvíce akcentována preventivní funkce ve vztahu k různým patologickým jevům. Motivace volby tématu vyplývá z mé profese ve výchovně - vzdělávací oblasti, která mě předurčuje a ukládá pozitivně ovlivňovat volný čas žáků a tím minimalizovat jejich rizikové chování.

Snahou předložené práce v části teoretické je shrnout poznatky uvedené problematiky z pohledů dnešní společnosti. Zaprvé – lidé v současných vyspělých společnostech disponují historicky nebývalým množstvím volného času vzhledem k vývoji techniky. Zadruhé – ze všech věkových kategorií to jsou právě děti a dospívající, kterým – po splnění jejich školních či studijních povinností – zbývá nejvíce volného času. Jeden ze zajímavých fenoménů současnosti, který přímo souvisí s tématem předložené práce, přitom představuje celkové prodlužování období dospívání. Jev se samozřejmě nejvýrazněji týká ekonomicky vyspělých zemí současného světa. V důsledku historicky nejširší nabídky různých možností studovat, cestovat a přivydělávat si bez nutnosti stálého pracovního poměru mohou mladí lidé přijímat povinnosti, které souvisejí s dospělostí, v pozdějším věku než generace jejich rodičů a prarodičů. Zmiňovaný jev se již stal předmětem odborné reflexe. Oblast způsobu trávení volného času je zajímavá, podnětná, v některých případech nesnadná a přeceňovaná.

Petr Sak a Karolína Kolesárová v této souvislosti ve své práci upozorňují na historický a civilizační kontext vzájemného vztahu volného času a mládeže. Zmínění

autoři v této souvislosti ve své práci konstatují: *„Pro společnost a člověka měly dalekosáhlé důsledky takové jevy jako vznik a rozvoj volného času a kategorie mládeže, které byly důsledkem zvýšené produktivity a určité nadprodukce v dané společnosti. Ta umožnila vyčlenit z práce po určitou dobu skupinu jedinců, kteří již nebyli dětmi, a umožnit jim, aby se vzdělávali a získávali kvalifikaci pro budoucí povolání. Postupně se zvyšoval podíl jedinců, kteří měli možnost se vzdělávat a prodlužovat dobu, po kterou se vzdělávali. Podobné funkce měl volný čas. Obě kategorie, volný čas a mládež, přinesly nárůst tvůrčího a inovačního potenciálu jednotlivé společnosti a lidstva. Bez těchto kategorií si nelze představit rozvoj vědy a vše, co z výsledků vědy vyplývá.“*[1]

Bakalářská práce je členěna na teoretickou část s charakteristikami základních termínů a to na sociálně - patologické jevy, volný čas a jeho funkce, věnuje se otázce ovlivňování volného času rodinou, prostředím a zabývá se souvislostmi preventivních opatření vzhledem k sociálně patologickým jevům. Dále je v práci představeno preventivní působení školy. V praktické části předkládané práce je použito dotazníkové šetření v podobě online dotazníku s cílem prokázat, zda současní rodiče organizují volný čas u svých dětí ve starším školním věku, protože si uvědomují rizika případného výskytu vzniku patologických jevů. To znamená vliv vrstevníků, vytváření part s nadměrným používáním alkoholických nápojů, tabákových výrobků, nelegálních drog, záškoláctví, závislost na komunikačních technologiích. Dílčími cíli praktické části je zjištění postoje rodičů k výběru volnočasových aktivit a postoje k používání komunikační technologií. Pozitivní dopad zafunguje především na základě zásady svobodného výběru, neboť vlastní volba vede k předcházení nebo snižování sociálně patologických jevů, jako je např. alkoholismus, používání tabákových výrobků, legálních i nelegálních drog, závislost na komunikační technologii, šikana a další.

[1] SAK, Petr. KOLESÁROVÁ, Karolína. *Sociologie stáří a seniorů*. Praha: Grada Publishing, 2012. ISBN 978-80-247-3850-5.

TEORETICKÁ ČÁST

1 SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY

1.1 Vymezení pojmu

„Sociálně patologickým jevem se obecně rozumí takové chování jedince, které je charakteristické především nezdravým životním stylem, nedodržováním nebo porušováním sociálních norem, legislativy a etických hodnot, chování a jednání, které vede k poškozování zdraví jedince, prostředí, ve kterém žije a pracuje a ve svém důsledku pak k individuálním, skupinovým či celospolečenským poruchám a deformacím.“[2]

Vališová a Kasíková označují za sociálně patologické jevy takové formy chování, *„které mají relativně hromadný charakter a svými negativními důsledky ohrožují nejen příslušného jedince, ale také společnost.“*[3]

Základním znakem sociálně patologického jevu je zřetelná odchylka od sociální normy společnosti. Dle Flugové jde tedy o porušení nebo podstatné odchýlení se od některé sociální normy nebo od skupiny norem, nerespektování požadavků, které na individuum nebo skupinu klade určitá norma nebo soubor norem. Lze říci, že jde o alternativní formu chování k předepsané, popř. všeobecně akceptované normě.[4]

Zdeněk Helus jako synonymum termínu patologické jevy užívá pojem deviace. Tyto jevy podle něj znamenají odchýlení se od soustavy hodnot, norem či zvyklostí, kterými se řídí většinová společnost a které dohromady zakládají nutný řád mezilidského soužití. Patologické jevy ohrožují společnost, která se proti nim vcelku logicky brání, a to jak trestáním, tak i léčbou a resocializací neboli převýchovou.[5]

---

[2] POKORNÝ, Vratislav. TELCOVÁ, Jana. TOMKO, Anton. *Prevence sociálně patologických jevů.* Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2003. ISBN 80-86-568-04-0.

[3] VALIŠOVÁ, Alena. KASÍKOVÁ, Hana (eds.) *Pedagogika pro učitele*. Praha: Grada Publishing, 2011. ISBN 978-80-247-3357-9.

[4] FLUGOVÁ,Z., *Vliv rodinného prostředí na dětské a mladistvé delikventy [rukopis]*. MU, PedF, 2003, str. 91.

[5] HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada Publishing, 2015. ISBN 978-80-247-4674-6.

Nejúčinnější formou boje proti nejrůznějším patologickým jevům či deviacím je však mimo jakoukoli pochybnost prevence. Patologické jevy se tedy konkrétně projevují rizikovým chováním. Veronika Nielsen Sobotková a kol. v této souvislosti ve své práci na základě reflexe zahraničních výzkumů upozorňují na poměrně zajímavý jev. Rizikové chování je do určité míry považováno za normativní součást vývoje. Tento názor se opírá o skutečnost, že až 50% adolescentů se během dospívání zapojí alespoň do jedné z forem rizikového chování, které se vyznačuje charakteristickými projevy, jako je především užívání návykových látek či vandalismus. Podstatné však je, že po dosažení dospělosti jedince v převážné většině případů takové chování samo odezní.[6]

1.2 Přehled projevů

Vnějším projevem patologických jevů je rizikové chování konkrétních jedinců. Přehled nejčastějších případů a projevů rizikového chování se specifikací na situaci dětí a dospívajících ve své práci nabízí např. Veronika Nielsen Sobotková a kol.[7]

- **Záškoláctví**: je spojeno s různými důvody. Nejčastěji se jedná o důsledek touhy po dobrodružství či experimentu. Záškoláctví může souviset s různými poruchami chování a učení. Může se jednat o obranu před problémy ve škole.
- **Lhaní**: není dosud společností vnímáno jako dostatečně rizikové jednání;
- **Agresivita**: zahrnuje agresivní jednání, ve školách pak typicky šikanování, ale také tzv. kyberšikanu, násilné chování, a to včetně sexuálního násilí atd.
- **Obecně kriminální jednání**: v dětství a dospívání se jedná zejména o krádeže.
- **Vandalismus**: nejčastěji se jedná o poškozování majetku školy či jiných institucí, ale také o ničení věcí spolužáků. Dále se jedná o vandalismus během sportovních utkání (tzv. hooligans), o ničení veřejného majetku

[6] NIELSEN SOBOTKOVÁ, Veronika a kol. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-4042-3.

[7] NIELSEN SOBOTKOVÁ, Veronika a kol. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-4042-3.

(zeleň, lavičky, osvětlení, dopravní značky, hřbitovní náhrobky atd.), o graffiti atd.

- **Závislostní chování**: vzniká v důsledku užívání legálních (alkohol a cigarety) a nelegálních návykových látek. Pro děti a dospívající do osmnácti let věku jsou však nelegální všechny návykové látky. Závislostní chování však zahrnuje také gamblerství, problémy spojené s nezvládnutým užíváním počítačů, ale také netolismus, závislost na nakupování a další formy závislostí.
- **Rizikové chování na internetu**: zahrnuje prohlížení nevhodných či přímo nelegálních stránek (např. pornografie), kontakty s neznámými osobami, nadměrný čas strávený prostřednictvím internetu, otevírání různých spamů a reagování na ně, nelegální kopírování a stahování hudby a filmů atd.
- **Rizikové sexuální chování**: jedná se především o předčasný pohlavní styk, dále pak o promiskuitu či kontakty s náhodnými známostmi, pohlavní styk bez kondomu, prostituci, předčasné těhotenství, rozvoj sexuálních deviací (u nich bývá přítomna tzv. triáda následujících příznaků – noční pomočování po dvanáctém roce života daného jedince, krutost ke zvířatům a žhářství).
- **Rizikové chování v dopravě**: jeho příčinou je neznalost dopravních předpisů, vliv návykových látek, vliv osobnosti dospívajícího, přecenění schopností.
- **Extrémně rizikové sporty, hazardní aktivity**: hazardní aktivity na rozdíl od extrémních sportů s sebou nesou vědomé podceňování reálného rizika smrti. V posledních letech se jedná např. o ježdění mezi vagony metra či vlaku, dále o tzv. boildering neboli lezení bez lana, buildering neboli lezení po budovách bez lana, o přeskakování mezi domy ze střechy na střehu, o tzv. parkour atd.
- **Užívání anabolik a steroidů**: v praxi může být spojeno s agresivním chováním.
- **Nezdravé stravovací návyky**: bulimie, mentální anorexie, naopak přejídání aj.

- **Extremismus**: jedná se o pravicový, levicový, radikálně ekologický či náboženský extremismus, ale také o divácké násilí, tzv. ultras, subkultury skinheads, punk, black metal, techno, satanismus, squatting a mnohé další; Xenofobie, rasismus, intolerance, antisemitismus.[8]

Josef Smolík k výše uvedenému dodává, že v poslední době stoupá počet těch dospívajících, kteří přijímají rizikový způsob života. Tento vývojový trend je již natolik závažný, že soudobá medicína a psychiatrie hovoří o tzv. SRCH-D syndromu neboli o syndromu rizikového chování v dospívání. Rozvoj tohoto syndromu u dětí či dospívajících může vést k nebezpečným trendům, které mají negativní vliv na život konkrétního jedince a které případně mohou vést až k nezvratným zdravotním následkům. Jako základní projevy tohoto syndromu jsou současnou vědou uváděny projevy rizikového chování v oblasti zneužívání návykových látek, rizikového chování spjatého se sexuálním životem a konečně rizikového chování v oblasti psychosociálního vývoje. Rizikové chování často pomáhá náhražkově řešit aktuální osobnostní nesnáz dospívajícího jedince, pomáhá mu zvýšit sebevědomí, sebedůvěru či zapojit se do skupiny vrstevníků. Tento aspekt však nijak nesnižuje nebezpečí negativních následků. Toto nebezpečí se ještě zvyšuje v důsledku toho, že negativní důsledky rizikového chování jsou mládeží bagatelizovány.[9]

1.3 Ohrožené věkové kategorie

Předložená práce se primárně zabývá problematikou volného času u dětí staršího školního věku a mládeže s důrazem na předcházení sociálně patologických jevů. Všechny odborné publikace s touto tematikou, vyjadřují základní myšlenku, aby společnost dbala na rozvoj zájmové činnosti, který vede k cílevědomému utváření životního stylu. Tato dvě velice důležitá vývojová období života lidského jedince je třeba si podrobně charakterizovat, abychom jim porozuměli.

[8] NIELSEN SOBOTKOVÁ, Veronika a kol. Rizikové a antisociální chování v adolescenci. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-4042-3.

[9] SMOLÍK, Josef. *Subkultury mládeže. Uvedení do problematiky*. Praha: Grada Publishing, 2010. ISBN 978-80-247-2907-7.

Lenka Krejčová v této souvislosti sumarizuje výsledky prací četných českých i zahraničních autorů a konstatuje, že když hovoříme o dospívání, obvykle máme na mysli druhé desetiletí života jedince. Jednotliví odborníci se sice mírně liší v přesném vymezení dospívání, nicméně obecně lze konstatovat, že toto vývojové období můžeme rámcově dělit na pubescenci (tedy starší školní věk) a adolescenci. Pubescence přitom zahrnuje období zhruba od deseti do patnácti let věku dítěte, zatímco adolescence zahrnuje období následujících pěti let života. Pubescence ale i adolescence tedy představují dvě na sebe navazující fáze dospívání. Některá pojetí pak rozlišují tři etapy dospívání, a to rané, střední a pozdní dospívání, z nichž každé trvá zhruba tři roky.[10] V rámci předložené práce však bude využito dělení dospívání na pubescenci a adolescenci.

V zájmu úplnosti je možné ještě dodat, že někteří autoři konec období adolescence striktně nevymezují dvacátým rokem života jedince, nýbrž uvádějí, že adolescence končí mezi dvacátým až dvaadvacátým rokem života.[11] Tato pojetí poukazují jednak na individuální variabilitu dospívání – tedy na značné rozdíly mezi jednotlivými dospívajícími jedinci, kdy někteří po psychické i sociální stránce dozrávají poněkud dříve než jejich vrstevníci.

Jeden ze zajímavých fenoménů současnosti, který přímo souvisí s tématem předložené práce, přitom představuje celkové prodlužování období dospívání. Tento fenomén se samozřejmě nejvýrazněji týká ekonomicky vyspělých zemí současného světa. V důsledku historicky nejširší nabídky různých možností studovat, cestovat a přivydělávat si bez nutnosti stálého pracovního poměru mohou mladí lidé přijímat povinnosti, které souvisejí s dospělostí, v pozdějším věku než generace jejich rodičů a prarodičů. Tento jev se již stal předmětem odborné reflexe.

Již na tomto místě je však nutné – bohužel – konstatovat, že potenciál představovaný historicky nejvyšším objemem volného času v kombinaci s možnostmi studia, cestování a přivýdělku není dětmi a příslušníky dospívajících generací vždy využíván optimálně a pozitivním způsobem. Často se naopak setkáváme s tím, že mnozí dospívající svým volným časem plýtvají na neproduktivní aktivity, že si volný čas

[10] KREJČOVÁ, Lenka. *Psychologické aspekty vzdělávání dospívajících*. Praha: Grada Publishing, 2011. ISBN 978-80-247-3474-3.

[11] BAJČIOVÁ, Viera. TOMÁŠEK, Jiří. ŠTĚRBA, Jaroslav a kol. *Nádory adolescentů a mladých dospělých*. Praha: Grada Publishing, 2011. ISBN 978-80-247-3554-2.

pasivně nechávají tzv. proplouvat mezi prsty nebo že jej dokonce zneužívají k realizaci negativních či patologických aktivit a jevů. Jako důkaz tohoto tvrzení lze uvést, že podle Evropských školních studií o alkoholu a jiných drogách (ESPAD) česká mládež ve srovnání se svými evropskými vrstevníky dlouhodobě „vyniká“ v konzumaci alkoholu, tabákových výrobků a konopných drog.[12]

1.3.1 Období pubescence

Střední školní věk neboli pubescence představuje mladší vývojovou fázi období přechodu od dětství k dospělosti.[13] Jedná se o žáky druhého stupně základních škol ve věku 11 – 15 let. Tomáš Perič v této souvislosti shrnuje, že toto období je charakterizováno především značnými biologickými i psychickými změnami. Vysoké tempo biologických a psychických – ale také sociálních – změn i jejich výrazně individuální průběh jsou primárně způsobeny intenzivní činností různých žláz endokrinního charakteru a rozdílností v produkci jejich hormonů. Starší školní věk představuje období velice nerovnoměrného vývoje, a to ve všech třech základních oblastech, tedy v oblasti tělesné, psychické i sociální. S ohledem na tyto složité procesy je možné podle výše zmíněného autora období staršího školního věku neboli pubescence dále rozdělit do dvou, svým charakterem nestejných fází. První z nich, která je provázena bouřlivým obdobím prepubescence, vrcholí přibližně kolem třináctého roku života jedince. Po ní následuje již poněkud klidnější fáze vlastní puberty, která končí kolem patnáctého roku života dospívajícího.[14]

Ingrid Matoušková dodává, že pro období středního školního věku je typické také rozšíření poznávacích procesů. Děti v důsledku toho projevují určitou samostatnost v práci, snaží se navazovat společenské styky atd. Objevuje se u nich značně zesílené sebevědomí a pocit povinnosti a odpovědnosti. Děti v mnoha ohledech napodobují dospělé, ovšem ne vždy jsou schopny vnímat jednání druhých lidí. Při práci s těmito dětmi je nutné brát v potaz rysy charakteristické pro jedince středního školního věku. Jedná se především o samolibost, nevyrovnanost v jednání, nedůtklivost, odmlouvání a

[12] VOBOŘIL, Jindřich. *Zveřejnění mezinárodní zprávy z Evropské školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD) v roce 2011*. Tisková zpráva. Praha: Úřad vlády České republiky, 31. 05. 2012.

[13] VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie. Dětství a dospívání*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.

[14] PERIČ, Tomáš. *Sportovní příprava dětí*. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-2643-4.

někdy až hrubost, nekritičnost k vlastnímu jednání a stále ještě nedostatečně pevnou vůli.[15]

Důkladnější pozornost je možné dále věnovat psychickému a sociálnímu vývoji během staršího školního věku:

- **Psychický vývoj ve starším školním věku**: z kognitivního hlediska se dále rozšiřují obzory, objevují se znaky logického a abstraktního chápání, rozvíjí se paměť. Dítě začíná rozumět racionálnímu zdůvodňování. Disponuje již též relativně vysokými předpoklady rozvíjet značnou duševní aktivitu, vydrží se delší dobu soustředit na určitou činnost. Dochází k výraznému prohloubení citového života, který však poznamenává určitá nevyrovnanost a náladovost. Dítě začíná usilovat o vlastní názor a samostatnost, což je však někdy provázeno až přepjatou kritičností vůči okolí. Vznikají hluboké zájmy;
- **Sociální vývoj ve starším školním věku**: před začátkem vlastní puberty, tedy během tzv. prepuberty, se děti často projevují spíše extrovertně, přičemž je charakterizuje jistá bezohlednost, opozice, touha po moci a ovládání skupiny, bojovnost. V dalším období pak stejně často dochází k náhlé změně v projevy introvertního chování. Výrazně se projevuje citová sféra prožívání, děti jsou urážlivější. Současně však uzavírají přátelství, utvářejí si vztahy k opačnému pohlaví. Dochází k napodobování a obdivu vzorů, které však mohou být také záporné, čímž se zvyšuje nebezpečí sociálně patologických jevů.[16]

Na závěr této podkapitoly lze společně s Marií Vágnerovou dodat, že: *„... emoční reakce pubescentů jsou ve srovnání s jejich dřívějšími projevy nápadnější a zdají se být ve vztahu k vyvolávajícím podnětům méně přiměřené ... I když jejich citové prožitky mohou být dost intenzivní, bývají spíše krátkodobé a navíc proměnlivé. Vzhledem k tomu lze jen velmi těžko předvídat, jakým způsobem zareagují příště.“*[17]

[15] MATOUŠKOVÁ, Ingrid. *Aplikovaná forenzní psychologie*. Praha: Grada Publishing, 2013. ISBN 978-80-247-4580-0.
[16] PERIČ, Tomáš. *Sportovní příprava dětí*. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-2643-4.
[17] VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie. Dětství a dospívání*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.

I tato vývojová specifika je nutné brát v úvahu v rámci práce s dětmi v jejich volném čase.

1.3.2 Období adolescence

Období dospívání je z biologického hlediska vymezeno jako životní etapa spojená s biologickým zráním, se zrychlením tělesného růstu a ve srovnání s předchozí vývojovou etapou také se schopností reprodukce. Společně s biologickým zráním probíhá také řada významných psychických změn a dochází i k novému sociálnímu zařazení dospívajícího jedince, což se odráží v odlišném očekávání společnosti, co se týče chování a výkonů, i v měnícím se pojetí vlastní role a vlastního já dospívajícího. Adolescence tedy představuje období transformace mezi dětstvím a dospělostí, a to ve všech základních oblastech, tedy v oblasti fyziologické, psychologické i sociální. Dochází k pohlavnímu dozrávání, k hormonálním změnám, fyzickému růstu, u dospívajících jedinců se rozvíjí schopnost symbolizace, dále pak anticipace, sebereflexe a seberegulace. U adolescentů však probíhají také intenzivní změny v oblasti sociálního učení.[18]

Pavlína Janošová v této souvislosti upozorňuje na zajímavou a již výše naznačenou skutečnost, že období adolescence se prodlužuje úměrně s mírou vyspělosti dané společnosti, s jejím stupněm strukturální diferenciace a rychlostí tělesného vyspívání. Např. v genderové oblasti se tyto tendence odrážejí ve výchovné snaze vést dospívající k pozdějšímu zahájení sexuálního života. Na straně dospívajících se pak zase setkáváme s relativně častým experimentováním s různými variantami nezávazných partnerských a sexuálních vztahů a v některých případech také sexuálních identit.[19]

Podle Ingrid Matouškové se období adolescence vyznačuje také značnou nestálostí. U mládeže se začíná tvořit a upevňovat určitý světový názor, přičemž se projevuje potřeba určité samostatnosti a touha vymanit se z dohledu rodičů a učitelů. Celkově se formuje osobnost mladistvého, který se snaží zaujmout své místo ve

[18] NIELSEN SOBOTKOVÁ, Veronika a kol. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-4042-3.

[19] JANOŠOVÁ, Pavlína. *Dívčí a chlapecká identita. Vývoj a úskalí*. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-2284-9.

společnosti. Stále zřetelnější je u většiny dospívajících snaha o nezávislost, ale také o aktivitu v jednání, typické však je i relativně snadné podráždění a rychlé střídání nálad a emočních stavů.[20]

Společně s Marií Vágnerovou pak lze dodat, že: *„… v pozdní adolescenci dochází k emočnímu zklidnění a tím i ke stabilizaci volní autoregulace. Starší adolescenti se dovedou lépe ovládat, dokonce i v emočně vyhrocených situacích, dovedou se vzdát aktuálního uspokojení, pokud mají dostatečně lákavý cíl. Jejich sebeovládání bývá účinnější a může být vztaženo i ke vzdálenější budoucnosti. Obvykle jde o směřování k žádoucímu sebeuplatnění profesního i jiného charakteru. Někdy je může sebeomezování a askeze dokonce uspokojovat, protože si tak budou potvrzovat svou schopnost ovládat vlastní osobnost. Může se pro ně stát zdrojem sebeúcty.“*[21]

Je přitom mimo jakoukoli pochybnost, že právě oblast volného času poskytuje dostatečně široký prostor pro realizaci takových aktivit, které upevňují vůli dospívajících a posilují tak jejich charakter. Stejně tak je zřejmé, že schopnosti sebeovládání či dokonce jisté askeze představují výrazný protektivní faktor ve vztahu k nejrůznějším patologickým jevům.

Tak např. Josef Langmeier a Dana Krejčířová v této souvislosti hovoří o tzv. sekulární akceleraci. Během posledního sta let se ve vyspělých zemích urychlil nástup tělesného dospívání, ovšem jeho dokončování se dostavuje spíše později. To platí i v případě dosahování psychické a sociální zralosti mladých lidí. Dospívající v současné době potřebují více času nejen na dosažení vyššího vzdělání, ale při stoupajících nárocích a zátěžích ve vyspělých společnostech také na plný rozvoj všech složek osobnosti. Sekulární akcelerace se podle zmíněných autorů pravděpodobně týká také inteligenčního a emočního vývoje dospívajících. Obecně lze tedy konstatovat, že sekulární akcelerace přinesla rychlejší začátek tělesného i duševního dospívání, ovšem současně umožnila také delší dobu pro dokončení plného rozvoje všech složek osobnosti. Dospívání se tak stále rozšiřuje oběma směry, protože se jednak zkracuje doba dětství a současně se oddaluje nástup plné dospělosti.[22]

---

[20] MATOUŠKOVÁ, Ingrid. *Aplikovaná forenzní psychologie*. Praha: Grada Publishing, 2013. ISBN 978-80-247-4580-0.

[21] VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie. Dětství a dospívání*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.

[22] LANGMEIER, Josef. KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1284-9.

O prodlužování období dospívání hovoří také Lenka Krejčová, která jako průvodní jev tohoto prodlužování zmiňuje především stále delší dobu, kterou mladí lidé věnují na dosahování vzdělání a kvalifikace. V současné době je podle této autorky zcela běžné, že dospívající lidé pokračují v průběhu celého druhého a po jistou část třetího desetiletí svého života ve vzdělávání. Jejich život již neodpovídá dětskému prožívání světa, avšak školní docházka a s ní související závislost na rodině a dalších institucích vytvářejí stále výraznější odstup od plné dospělosti. Jsme tedy svědky jevu, kdy u současných generací mladých lidí dochází k prodlužování období dospívání až za hranici dvacátého roku.[23]

1.4 Příčinné faktory

Stanislav Navrátil a Jan Mattioli jsou toho názoru, že: „*...problematické chování mladé generace začíná být chápáno jako fenomén, který svou narůstající intenzitou negativně ovlivňuje společenský život, a stává se tak jedním z klíčových objektů pozornosti veřejnosti. Především rodiče, učitelé a vychovatelé, kteří jsou nejčastěji v kontaktu s dětmi a mládeží, jsou nuceni každodenně řešit problém, jak odstranit nebo co nejvíce eliminovat jednotlivé projevy jejich nevhodného chování.*“[24]

„Příčina a následek jsou dvě strany jedné mince. Každé tajemství je nakonec vyzrazeno, každý zločin potrestán, každá ctnost odměněna, každá chyba odčiněna ... příčina a následek spolu neodvolatelně souvisejí jako semeno a plody – také nemohou být odděleny."[25] Z pohledu dnešního všude přítomného života plného reklam, klamů, chtění, pouhého braní, se úplně vytrácejí tradiční hodnoty, pozitivní vzory, morální ctnosti, slova pokora, vděčnost, důvěra můžeme říci, že jsou vybraná ze slovníku cizích slov. Tento model ovlivňuje formování jedince s obtiskem do mezilidských vztahů.

Lze společně s Richardem Jedličkou a kol. předeslat, že různými patologickými jevy jsou zvláště ohroženi především jedinci, u nichž se projevuje zvýšená potřeba vyhledávání mimořádně silných zážitků. V této souvislosti uvedený autorský kolektiv

[23] KREJČOVÁ, Lenka. *Psychologické aspekty vzdělávání dospívajících*. Praha: Grada Publishing, 2011. ISBN 978-80-247-3474-3.

[24] NAVRÁTIL, Stanislav. MATTIOLI, Jan. *Problémové chování dětí a mládeže. Jak mu předcházet a eliminovat*. Praha: Nakladatelství Grada Publishing, 2011. ISBN 978-80-247-7180-9.

[25] *A historical guide to Ralph Waldo Emerson* [online]. New York: Oxford University Press, 2000. Historical guides to American authors [cit. 2016-02-23]. Dostupné z: http://site.ebrary.com/lib/natl/Doc?id=10142347.

připomíná koncept tzv. sensation seeking tendency, podle kterého jsou jedinci vyhledávající mimořádné zážitky ochotni podstupovat různá a zřejmá rizika jen proto, aby zažili něco výjimečného. Autor tohoto konceptu – americký psycholog Marvin Zuckerman – tyto jedince rozdělil podle jejich preferencí do těchto čtyř skupin: hledači napětí a dobrodružství, vyhledávači mimořádných zkušeností a smyslových vjemů, lidé s potřebou překračování právních a morálních norem a konečně jedinci s potřebou čelit nudě prostřednictvím hraničních situací.[26]

Za příčinné faktory u jedince můžeme považovat jeho charakterové vlastnosti, pohlaví, náboženství a víru, mravní vývoj jedince, poruchy chování, povahu, inteligenci, celkové zdraví a jeho vliv na vývoj, určitý druh handicapu, chuť experimentovat, zvědavost, sociální vyspělost, využívání volného času, nezdravý životní styl, potřeba jedince odlišit se od svých vrstevníků nebo naopak „zapadnout“ mezi ně, „být v partě“ a další jiné faktory. Je však zřejmé, že příčiny výskytu patologických jevů u jedinců nelze hledat a vysvětlovat pouze prostřednictvím konceptu tzv. sensation seeking tendency. Tyto příčiny je nutné spatřovat jak ve vlivech rodiny, tak ve vlivech sociálního prostředí.

1.4.1 Vlivy rodiny

Pojem „sociálně - patologické jevy“ se velmi často používá v souvislosti s problémy spojenými s nevhodným působením rodiny.

Slavomil Fischer a Jiří Škoda ve své práci shrnují, že z celé řady sociálních faktorů pokládají z hlediska mnohem vyšší pravděpodobnosti vzniku nejrůznějších patologických jevů – kriminalitu a delikvenci nevyjímaje – za nejvýznamnější právě rodinu, která představuje významný sociální faktor, ve kterém si jedinec osvojuje morální normy a utváří si vzorce chování. K nejvýznamnějším aspektům souvisejícím s vyšší pravděpodobností budoucího negativního vývoje jedince podle zmíněných autorů z hlediska orientační rodiny náleží především otázka anomální osobnosti rodičů. Jedná se o různorodé příčiny, které vedou k tomu, že určití rodiče nejsou schopni vychovávat své potomky a pečovat o ně normálním způsobem. Přitom obvykle platí, že

[26] JEDLIČKA, Richard a kol. *Poruchy socializace u dětí a dospívajících. Prevence životních selhání a krizová intervence.* Praha: Grada Publishing, 2015. ISBN 978-80-247-5447-5.

rodiče sami – nebo alespoň jeden z rodičů – se dopouštěli či dopouštějí takových asociálních a antisociálních forem chování, jako je např. závislost na alkoholu či jiných návykových látkách, gamblerství, trestná činnost atd. Významnou roli sehrává také skutečnost, zda a jakým způsobem konkrétní rodina plní své funkce. Pokud určitá rodina v tomto ohledu selhává a je tedy dysfunkční nebo dokonce afunkční, má to pro vývoj dětí velmi často negativní důsledky. Lze dodat, že v tomto ohledu jsou významné všechny funkce rodiny. K rozvoji různých patologických jevů však dochází často u těch jedinců, kteří pocházejí z rodin s narušenou emocionální funkcí.[27]

Výše konstatované představuje vhodný vstup do problematiky, který je vhodné dále konkretizovat. Asbjorn O. Faleide, Lilleba B. Lian a Eyolf K. Faleide v širším kontextu analýzy problematiky vlivu psychiky na zdraví jedince uvádějí následující charakteristiky rodiny, z nichž ve vyšší míře vycházejí děti a dospívající vyznačující se tíhnutím k patologickým jevům. Jedná se především o následující charakteristiky:

- V těchto rodinách existují či existovaly vážné konflikty mezi manželi;
- Rodiče v těchto rodinách obvykle měli či mají s výchovou dětí (či dítěte) více nebo dokonce mnohem více problémů, nežli tomu je u jiných rodin;
- Rodiče zaujímají ke svým dětem postoj, který klade větší důraz na trestání potomků než na jejich pochvaly. Tito rodiče tedy své děti spíše odmítali;
- Rodiče byli nedůslední ve svém jednání, ať se již jednání týkalo čehokoli;
- Rodiče v rámci vztahů v rodině dávali přednost jen jednomu dítěti, přičemž ke druhému dítěti – či k dalším dětem – se nechovali tak přívětivě či vstřícně;
- Rodiče znemožňovali vážné rozhovory s dítětem a tím mu zabraňovali, aby se smysluplně zabývalo svými problémy, aby je efektivně řešilo a zvládalo;
- Matka měla hodně problémů sama se sebou a podobně tomu bylo i u otce;
- Mezi sourozenci bylo hodně vzájemných projevů nevraživého chování;
- Tyto rodiny měly obecně značně více problémů než kontrolní intaktní rodiny.[28]

[27] FISCHER, Slavomil. ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie. Závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-5046-0.

[28] FALEIDE, Asbjørn O., LIAN, B. Lilleba B. a Eyolf Klæboe. *Vliv psychiky na zdraví. Soudobá psychosomatika*. Praha: Grada Publishing, 2004. ISBN 978-80-247-2864-3.

Také Alena Vališová a Hana Kasíková ve vztahu k patologickým jevům akcentují význam kvality mezilidských vztahů v rodině. Vliv rodiny jako základní vztahové skupiny pro děti a dospívající má v tomto ohledu obvykle větší význam než vlivy prostředí, ve kterém se děti a dospívající pohybují. V popředí tohoto vlivu se však nemusí nacházet pouze nuzná situace určité rodiny, která nemůže dospívajícím v důsledku svého nízkého socioekonomického statusu poskytnout všechno, čeho si užívají jejich vrstevníci, ale spíše neuspokojivé mezilidské vztahy a nedostatky ve výchovném působení. Zejména u těch dospívajících, kteří se dopouštějí kriminality, bývá častá programově vadná socializace. Takovou socializaci zmíněný autorský kolektiv přibližuje prostřednictvím následujících postojů: Kdo nekrade, okrádá rodinu. Zloděje nepotrestají proto, že něco ukradnul, ale proto, že se u toho nechal chytit.[29]

Z výše uvedeného textu tedy vyplývá, že rodina se může stát faktorem způsobujícím rozvoj patologických jevů u dětí a dospívajících tehdy, když je dysfunkční nebo zcela nefunkční (afunkční). Vyčerpávající přehled základních typů dysfunkčních rodin ve své práci nabízí např. Dagmar Čábalová. V životě se tedy můžeme setkat s těmito typy dysfunkčních rodin:

- **Nezralá rodina**: vyznačuje se obvykle nízkým věkem rodičů, dále pak nízkým socioekonomickým statusem a závislostí rodičů na svých rodičích. Nezralost rodičů se projevuje především v oblasti životních hodnot, v jejich jen malých zkušenostech, v citové nezralosti, v takové rodině může chybět klid a něha;
- **Přetížená rodina**: je charakterizovaná především přetížeností z konfliktů uvnitř rodiny, narozením dalšího dítěte, starostmi (ekonomická deprivace, nemoc, stres, ale také vysoká zaměstnanost rodičů atd.) a citovým strádáním;
- **Ambiciózní rodina**: jedná se o takovou rodinu, kde jsou rodiče pohlcováni potřebami osobnostního či profesního vzestupu a seberealizace. Vše se však děje na úkor rozvoje osobností jejich dětí a péče

[29] VALIŠOVÁ, Alena. KASÍKOVÁ, Hana (eds.) *Pedagogika pro učitele*. Praha: Grada Publishing, 2011. ISBN 978-80-247-3357-9.

o ně. Děti pak strádají ve svých citových potřebách. Chybí jim láska, soucítění, solidarita, opora atd.;

- **Perfekcionistická rodina**: uplatňuje soustavný nátlak na dítě, které musí podávat vysoké výkony bez ohledu na jeho schopnosti, zájmy či možnosti. Permanentní přetěžování dítěte pak vede k jeho úzkosti, vyčerpanosti, stresu;
- **Autoritářská (autokratická) rodina**: jedná se o rodinu, kde rodiče vyžadují automatickou a slepou poslušnost dětí, často užívají psychických či fyzických trestů, přičemž vytvářejí atmosféru strachu, násilí a permanentního napětí;
- **Protekcionistická rodina**: vyznačuje se rozmazlující výchovou. Rodiče se snaží vyhovět dítěti za každou cenu a ochraňují je před všemi možnými, třeba i jen domnělými, negativními vlivy okolí. Někdy se dokonce rodiče nacházejí vůči dítěti v podřízeném vztahu. Takové dítě se pak stává malým diktátorem;
- **Rodina liberální a improvizující**: v této rodině často chybí řád, smysluplný program, dítěti je dána naprostá volnost bez výchovných cílů. Děti však velmi často neumějí volnost využít a zneužívají ji. Objevuje se lenost, pochybné zábavy, egoismus, asociální chování, nejrůznější patologické jevy atd. V pozdějším věku mohou být rodiče takovým dítětem doslova terorizováni;
- **Odkládající rodina**: tato rodina je v současné době stále častějším jevem. Rodiče z časových, pracovních ale i ryze osobních důvodů děti tzv. odkládají k prarodičům, příbuzným, přátelům, ale i do zájmových kroužků atd., čímž narušují základní linii emocionálního zrání dítěte, které si pak jen velmi obtížně vytváří citový vztah k domovu, k vlastní rodině, k matce či otci;
- **Disociovaná rodina**: vyznačuje se narušením vnitřních i vnějších vztahů rodiny. Charakteristické jsou konflikty s vnějším okolím i v rodině, izolace rodiny od okolí. Uvnitř rodiny panuje napětí, objevují se intriky, přítomen je strach z rozpadu rodiny, neurotismus, závislosti, násilí atd.[30]

[30] ČÁBALOVÁ, Dagmar. *Pedagogika*. Praha: Grada Publishing, 2011. ISBN 978-80-247-2993-0.

1.4.2 Současná rodina

V souvislosti s problematikou současné rodiny se často hovoří o tzv. krizi rodiny. Jan Keller shrnuje, že diskuse o údajné krizi rodiny probíhá již po celá desetiletí, přičemž její výsledky nejsou jednoznačné. Nesporně platí, že došlo k vcelku výraznému nárůstu míry rozvodovosti v posledních desetiletích. Je však nutné upozornit, že současně s tím vzrostla i četnost druhých a třetích sňatků, takže počet lidí ve středním věku, kteří žijí trvale osaměle, zůstává stále celkem nízký. Tato skutečnost umožňuje některým odborníkům tvrdit, že rodina se vlastně v žádné krizi nenachází. Za projev tzv. krize rodiny však lze podle Jana Kellera považovat spíše to, že manželský svazek ztrácí svoji nadindividuální závaznost, a že z rodiny se stává jen jakási průchozí instituce, jejíž složení se průběžně a stále rychlejším tempem obměňuje. Podle Jana Kellera tedy ve vyspělých zemích dochází k určité flexibilizaci rodiny, což znamená, že tato instituce se stává jakýmsi kontraktem uzavíraným na omezenou dobu a pružně přizpůsobovaným měnícím se podmínkám. Současná rodina ve vyspělých zemích se podle zmíněného odborníka stává pouze jednou z řady specifických projekcí individualizovaného životního stylu, stává se polem pro experimentování ohledně nových forem soukromého soužití. Přitom toto experimentování má nejrůznější podoby, přičemž se může jednat o nesezdané páry, dále pak o bezdětná manželství, páry jedinců stejného pohlaví či o neúplné rodiny především matek samoživitelek a jejich nezletilých dětí.[31]

Soňa Koťátková shrnuje, že současná rodina střední Evropy, a tedy také současná rodina České republiky, *„… je označována jako rodina nukleární – tedy taková, kde je matka, otec a dítě nebo děti – a rodičovství bývá plánované. Většina rodin se soustředěně, někdy až úzkostně, o děti stará a přirozeně jim postupně umožňuje kontakt s lidskou společností a přírodou.“*[32] Jiří Reichel pak upřesňuje, že v případě současné rodiny se většinou jedná *„… o rodinu nukleární, často neúplnou, v některých případech vícegenerační, potom nejčastěji třígenerační. Relativně vysoké procento neúplných rodin je způsobeno poměrně vysokou rozvodovostí, kterou současná*

[31] KELLER, Jan. *Soumrak sociálního státu*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005. ISBN 80-86429-41-5.

[32] KOŤÁTKOVÁ, Soňa. *Dítě a mateřská škola. Co by měli rodiče znát, učitelé respektovat a rozvíjet*. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-4435-3.

legislativa umožňuje.“[33] Dále např. Zora Syslová a kol. zase ve své práci konstatují, že: *„... současná rodina prochází změnami, které úzce souvisí s proměnou celé společnosti. Přináší s sebou velkou variabilitu sociálního, dále kulturního, ale i náboženského prostředí jednotlivých rodin.“*[34]

Všechna právě citovaná konstatování zmíněných autorů obsahují rámcovou a stručnou charakteristiku současné české a evropské – přesněji řečeno středo-evropské – rodiny. Ovšem pro potřeby předložené práce je nutné citovaná tvrzení doplnit a charakteristiku současné rodiny upřesnit.

Tak např. Zdeněk Helus shrnuje, že současná rodina je charakterizovaná pěti základními znaky. Současná rodina je totiž podle tohoto odborníka nukleární neboli jádrová, dále pak manželská, dvougenerační, je to rodina intimně vztahová – což znamená, že se jedná o rodinu centrální vztahové zóny – a konečně současná rodina je rodinou privátní individualizace. Prvními třemi znaky se současná rodina odlišuje od tzv. velké neboli vícegenerační rodiny, která byla charakteristická pro tradiční společnost. Skutečnost, že současná rodina je intimně vztahová, znamená, že rodina funguje jako soukromý prostor proniknutý citovou blízkostí a citovou oporou. Privátní individualizace pak znamená vymanění jednotlivých členů současné rodiny z pout tradice, historicky předávaných zvyků a závazků, majetkových a profesních předurčeností. Z toho pro jednotlivé členy rodiny vyplývá možnost i nutnost rozhodovat se, volit, nést za svá rozhodnutí odpovědnost, poradit si sám se sebou a poradit sám sobě atd.[35]

Výše bylo konstatováno, že současná rodina prochází změnami, které úzce souvisí s proměnami celé společnosti. Stanislav Bendl a kol. však v této souvislosti velice správně upozorňují, že přes veškeré změny to je stále pouze rodina, která jako jediná sociální skupina může zajistit optimální průběh vývoje a socializace dětí a dospívajících. Rodiny se podle zmíněného autorského kolektivu stále *„... významně podílejí na utváření osobností dětí, ale také ostatních členů rodiny. Působení rodiny má v porovnání s vlivem školy a školských zařízení své zvláštnosti. Od rodičů nelze*

[33] REICHEL, Jiří. *Kapitoly ze systematické sociologie*. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-2594-9.

[34] SYSLOVÁ, Zora a kol. *Jak úspěšně řídit mateřskou školu*. Praha: Wolters Kluwer, 2012. ISBN 978-80-7357-976-0.

[35] HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada Publishing, 2015. ISBN 978-80-247-4674-6.

očekávat profesionální přístup, většinou nemají pedagogické vzdělání. Zato však mezi členy rodiny existují silné emocionální vazby. Kvalita těchto vztahů je pro výchovné působení rodiny podstatná. Rodina určuje do značné míry životní styl svých členů … Rodiče mají v tomto směru mnoho možností. Především slouží svým dětem jako vzory pro napodobování.“[36] Platnost právě citovaného konstatování se přitom v plné míře vztahuje také na vzorce prožívání a trávení volného času.

Nelze však opomíjet skutečnost, že dochází k narušení stability rodiny, což má celou řadu příčin. Mezi těmito příčinami však podle Jana Kellera na jednom z předních míst figuruje – ovšem poněkud paradoxně – především dopad politiky sociálního státu. Velkorysá sociální politika totiž snížila rizika, která byla dříve spojena s opuštěním rodiny a založením vlastní domácnosti. Tím, že stát adresuje svoji pomoc z velké části jednotlivcům, usnadňuje jim rozhodování, zda rodinu jako místo opory opustit, či zda ji raději podržet.[37] Je přitom mimo jakoukoli pochybnost, že narušení stability rodiny nebo dokonce její rozpad působí ve vztahu k volnému času dětí dvojím způsobem. Zaprvé: Osamělý rodič, kterému byly děti svěřeny do péče, nemůže trávení jejich volného času kontrolovat tak účinným způsobem jako rodičovský pár, tudíž vzniká větší prostor pro různé patologické jevy. Zadruhé: V důsledku odchodu jednoho z rodičů – obvykle otce – z rodiny, děti ztrácejí podstatnou část vzoru jak trávit a prožívat volný čas.

1.4.3 Vlivy prostředí

Stanislav Bendl a kol. zdůrazňují, že vlivy prostředí na vývoj osobnosti jednotlivce – a tedy i na to, do jaké míry se bude vyvarovat patologickým jevům či do jaké míry jim naopak podlehne – v žádném případě nelze podceňovat. Vždy je však nutné je posuzovat v kontextu dalších vlivů.[38]

Marie Farková v této souvislosti shrnuje, že v rámci vlivů prostředí musíme rozlišovat psychické, sociální a somatické vlivy, které však spolu navzájem těsně

[36] BENDL, Stanislav a kol. *Vychovatelství. Učebnice teoretických základů oboru*. Praha: Grada Publishing, 2015. ISBN 978-80-247-4248-9.

[37] KELLER, Jan. *Soumrak sociálního státu*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005. ISBN 80-86429-41-5

[38] BENDL, Stanislav a kol. *Vychovatelství. Učebnice teoretických základů oboru*. Praha: Grada Publishing, 2015. ISBN 978-80-247-4248-9.

souvisejí a interagují. Somatický stav totiž ovlivňuje chování, reaktivitu a adaptaci. Trvalé somatické změny, např. nemoc či postižení, znamenají ztrátu předpokladů k dalšímu rozvoji osobnosti. Psychické i sociální vlivy přicházející z prostředí jsou pro vývoj jedince nezbytné, mohou však přinášet i komplikace, např. v podobě oddálení či maření saturace potřeby. Dospívající jedinec se však musí naučit překonávat překážky a zvládat zátěže s tím spojené. Působení prostředí směrem k nezvládnutí zátěže nastává tehdy, když se obtížnost zvládnutí neustále zvyšuje, či když obtíže trvají příliš dlouho. V důsledku toho dochází k vyčerpání resistence jedince a ke snížení odolnosti vůči zátěži.[39]

Také Slavomil Fischer a Jiří Škoda jsou toho názoru tendence k realizaci různých patologických jevů u dětí a dospívajících se rozvíjejí také vlivem působení sociálních faktorů, především pak vlivem sociálního učení mimo orientační rodinu. K získání a rozvíjení vzorců nejrůznějšího rizikového chování může docházet v rámci různých sociálních skupin, především pak v rámci vrstevnických part, ale také v rámci sportovních klubů. Významný díl odpovědnosti v tomto ohledu padá na celou společnost. V tomto případě pak můžeme hovořit o negativním vlivu médií či různých subkultur mládeže.[40]

Na význam vlivu vrstevníků na děti a dospívající upozorňují také např. Tomáš Gřivna, Miroslav Scheinost, Ivana Zoubková a kol., když konstatují, že: „*... dítě, které prožívá svůj neradostný život v rodině i ve škole, často hledá útočiště mezi obdobně zasaženými vrstevníky. Během vývoje dítěte se obecně kontakty se skupinami vrstevníků stávají stále významnějšími, neboť vytvářejí pro jedince určitý nový horizont společenských rolí, jenž bude hrát roli v budoucnosti. Význam vrstevnických vztahů se akcentuje u všech mladých lidí především v období puberty, kdy se zapojení dítěte do skupiny vrstevníků stává jedním z nutných předpokladů socializace. Mladí lidé v určitých životních etapách prožívají potřebu osamostatnění a vymezení se vůči starší generaci svých rodičů a vychovatelů, hledají své cesty, přičemž většinou nenacházejí individuální cesty, ale přihlašují se k určitým generačním životním stylům.*“[41]

[39] FARKOVÁ, Marie. *Dospělost a její variabilita*. Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN 978-80-247-2480-5.

[40] FISCHER, Slavomil. ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie. Závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-5046-0.

[41] GŘIVNA, Tomáš. SCHEINOST, Miroslav. ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologie*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-614-3.

Je tedy zřejmé, že dítě či dospívající tíhne k vrstevníkům o to více, oč je jeho rodinné prostředí více dysfunkční. Lze proto s určitým zjednodušením, nicméně oprávněně konstatovat, že ve vztahu k patologickým jevům se negativní vlivy z různých zdrojů u jednotlivých dětí a dospívajících sčítají.

1.5 Prevence

Prevence z latinského pojmu *praevenire* což znamená předcházet. Veřejný zdravotní stav potřebný pro dobře fungující společnost vychází z oblasti formování osobnosti dětí a mládeže, neboť co se nestihne na počátku vývoje jedince, napravuje se s obtížnostmi. Prevence je soustava opatření předcházející nežádoucí jevy. *„Na prevenci můžeme nahlížet jako na soubor intervencí, jejichž cílem je zamezit či snížit výskyt a šíření rizikového chování. Nejrychleji se vyvíjela prevence užívání návykových látek. Stala se tak tvůrcem a hybatelem procesu vývoje prevence jako celku“*[42]

Na tomto místě bude vhodné rozlišit následující základní roviny prevence různých sociálně patologických jevů:

- **Primární prevence:** jedná se o široce založenou a cílenou prevenci, která je určená celé populaci dětí a dospívajících, zejména pak té části tohoto segmentu populace, která ještě není kriminálně narušená ani riziková; primární prevenci dále dělíme **na specifickou**, což jsou: *„aktivity a programy, které jsou zaměřeny specificky na předcházení a omezování výskytu jednotlivých forem rizikového chování žáků“*[43] *a* ***na nespecifickou*** *což jsou: „veškeré aktivity podporující zdravý životní styl a osvojování pozitivního sociálního chování prostřednictvím smysluplného využívání a organizace volného času, například zájmové, sportovní a volnočasové aktivity a jiné programy, které vedou k dodržování určitých společenských pravidel, zdravého rozvoje osobnosti, k odpovědnosti za sebe a své jednání. Tento typ prevence je významný v kontextu aplikace různých*

[42] MIOVSKÝ, Michal a kol. *Návrh doporučené struktury minimálního preventivního programu prevence rizikového chování pro základní školy*. Praha: Klinika adiktologie. 1. lékařská fakulta. Všeobecná fakultní nemocnice. Universita Karlova v Praze, 2012. ISBN 978-80-87258-74-3.

[43] SLEZÁČKOVÁ, Alena. Pozitivní psychologie-užitečný zdroj inspirace pro prevenci sociálně patologických jevů. *Prevence.* 2015, roč. 12, č. 7. ISSN 1214-8717 (časopis)

efektivních a vyhodnotitelných specifických programů"[44] Principem primární prevence rizikového chování u žáků *„je výchova k předcházení a minimalizaci rizikových projevů chování, ke zdravému životnímu stylu, k rozvoji pozitivního sociálního chování a rozvoji psychosociálních dovedností a zvládání zátěžových situací osobnosti s cílem zabránit výskytu rizikového chování v daných oblastech, nebo co nejvíce omezit škody působené jejich výskytem mezi žáky".*[45]

- **Sekundární prevence:** zahrnuje aktivity zaměřené na rizikové jedince či celé skupiny dospívajících, u kterých existuje zvýšená pravděpodobnost, že se stanou nositeli závadové činnosti, ať se již jedná o činnost kriminální, ale též o závislosti, promiskuitu atd. Sekundární prevence je však zaměřená také na ty děti a dospívající, u nichž je větší pravděpodobnost, že se stanou oběťmi závadové činnosti, tedy např. o minority, děti z vyloučených lokalit atd.;
- **Terciární prevence:** usiluje o léčení, respektive o zabránění recidivy u těch, kteří jsou již některými negativními sociálními jevy přímo zasaženi.[46]

1.5.1 Preventivní působení školy

Školní prostředí v sobě obsahuje významnou socializační a výchovnou šanci ve vztahu k dětem a dospívajícím, což znamená, že škola se může velice významně podílet na realizaci primární prevence. Na druhou stranu je však mimo jakoukoli pochybnost, že škola je bohužel mnohdy také prostředím, ve kterém se vyskytují negativní sociální jevy a v rámci kterého máme co do činění s různými projevy rizikového chování žáků.[47]

Rovněž Alena Vališová, Hana Kasíková a kol. na základě českých, ale také zahraničních empirických výzkumů upřesňují, že nejpřirozenější prostředí pro jakoukoli primární prevenci rozhodně představuje rodina, ovšem široké spektrum možností

[44] SLEZÁČKOVÁ, Alena. Pozitivní psychologie-užitečný zdroj inspirace pro prevenci sociálně patologických jevů. *Prevence*. 2015, roč. 12, č. 7. ISSN 1214-8717 (časopis)
[45] SLEZÁČKOVÁ, Alena. Pozitivní psychologie-užitečný zdroj inspirace pro prevenci sociálně patologických jevů. *Prevence*. 2015, roč. 12, č. 7. ISSN 1214-8717 (časopis)
[46] KRTIČKA, Karel a kol. *Děti, vedoucí, volný čas*. Praha: Institut dětí a mládeže MŠMT, 2004. ISBN 80-86784-06-1.
[47] PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada Publishing, 2012. ISBN 978-80-247-4033-1.

v tomto ohledu nabízí také škola. Obecně lze předeslat, že školní programy primární prevence rizikového chování by měli dětem a dospívajícím umožnit osvojit si a rozvíjet především takové dovednosti a schopnost, jako jsou např. schopnost čelit negativnímu sociálnímu tlaku ze strany okolí, spolužáků, party atd., schopnost vytvářet a pěstovat kamarádské vztahy, optimálně komunikovat s dospělými, vrstevníky, ale i mladšími dětmi, dovednost přiměřeně se prosazovat, lépe se ovládat a rozhodovat, schopnost posuzovat následky určitého jednání atd.[48]

Vše právě uvedené se uplatňuje nejen v rámci primární prevence realizované na jednotlivých školách, ale také v rámci různých volnočasových aktivit dětí a dospívající mládeže.

Škola může být relativně nejúspěšnější právě v oblasti primární prevence. V úvodu k této kapitoly je proto vhodné stručně shrnout podstatu primární prevence. Podle Ivany Šnýdrové primární prevencí rozumíme taková opatření, která přispívají obecně k podpoře zdraví populace a k minimalizaci rizikového chování. Vlastním nástrojem primární prevence je výchova a osvěta, které lze realizovat na různých úrovních, přičemž škola v tomto kontextu představuje vedle rodiny jednu z vůbec nejdůležitějších úrovní. Poradenství má ve školách významnou a specifickou funkci, protože mimo jiné shromažďuje obrovské množství poznatků a zjištění ohledně života dětí a dospívající mládeže.[49]

Význam školy jako jednoho ze základních faktorů primární prevence různých projevů rizikového chování dětí a dospívající mládeže je aktuálně zdůrazněn především na základě Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2013 až 2018, jejímž autorem – a hlavním garantem realizace – je Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky.

Zmíněný vládní dokument především vymezuje základní pojmy. Termínem prevence musíme podle Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2013 až 2018 obecně rozumět veškerá opatření, která směřují k předcházení a minimalizace jevů spojených s rizikovým chováním a jeho důsledky. Prevencí tudíž může být v podstatě jakýkoliv typ výchovné, vzdělávací, zdravotní,

[48] VALIŠOVÁ, Alena. KASÍKOVÁ, Hana (eds.) *Pedagogika pro učitele*. Praha: Grada Publishing, 2011. ISBN 978-80-247-3357-9.

[49] ŠNÝDROVÁ, Ivana. *Psychodiagnostika*. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-2165-1.

sociální či jiné intervence, který směřuje k předcházení výskytu rizikového chování u dětí a mládeže, nebo který zamezuje další progresi takového chování, zmírňuje již existující formy a projevy rizikového chování a konečně pomáhá řešit jeho důsledky.[50]

Co se týče rizikového chování, je nutné konstatovat, že podle výše zmíněného dokumentu rizikové chování zahrnuje nejrůznější formy chování, které se vyznačují negativními důsledky pro zdraví, sociální nebo psychologické fungování určitého jedince a které současně ohrožují jeho sociální okolí. Rizikové chování tudíž představuje různé typy chování, které se v každodenním životě pohybují na škále od extrémních projevů „běžného" chování – typicky se může jednat např. o provozování adrenalinových sportů – až po projevy takového chování, které se již nachází na hranici patologie. V tomto případě může jít např. o nadměrnou konzumaci alkoholu, cigaret či nelegálních návykových látek, o násilí atd. Na tomto místě je nutné doplnit, že primární prevence rizikového chování u žáků se v působnosti Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy zaměřuje především na předcházení vzniku či rozvoje následujících rizikových projevů v chování dětí a mládeže: interpersonální agresivní chování (agrese, šikana, kyberšikana a další rizikové formy komunikace prostřednictvím multimedií, dále násilí, intolerance, antisemitismus, extremismus, rasismus a xenofobie, homofobie), delikventní chování ve vztahu k hmotným věcem (vandalismus, krádeže, sprejerství atd.), záškoláctví a neplnění školních povinností, závislostní chování (užívání všech návykových látek, netolismus, patologické hráčství), rizikové sportovní aktivity, rizikové chování v dopravě, poruchy příjmu potravy, negativní působení sekt a sexuální rizikové chování.[51]

Užitečným inspirativním zdrojem pro prevenci SPJ školám je možné spatřit v cílech jedné z nejmladších odvětví odborné psychologie a to v psychologii pozitivní, orientující se v obecné rovině především na podporu pozitivní stránky osobnosti člověka. V čele s hlavními představiteli pozitivní psychologie s Martinem Selingmanem, Edem Dienerem a Mihalyim Csikszentmihalyim usiluje o vybudování nejlepších kvalit života na základě mravních lidských charakteristik, ctností, pozitivních

[50] NÁRODNÍ STRATEGIE PRIMÁRNÍ PREVENCE RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ DĚTÍ A MLÁDEŽE NA OBDOBÍ 2013 - 2018 [online]. In: s. 25 [cit. 2016-02-23]. Dostupné z: http://www.msmt.cz/file/28077

[51] NÁRODNÍ STRATEGIE PRIMÁRNÍ PREVENCE RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ DĚTÍ A MLÁDEŽE NA OBDOBÍ 2013 - 2018 [online]. In: s. 25 [cit. 2016-02-23]. Dostupné z: http://www.msmt.cz/file/28077

emocí. Za základní pilíř pozitivní psychologie formují světoví psychologové zavedení prvků pozitivního vzdělávání, neboť vede k lepší koncentraci, spokojenosti, lepším školním výsledkům s menší mírou stresu. Ze zahraničních programů lze v našich podmínkách uplatnit prověřenou konkrétní metodu „Tři dobré věci“ což znamená, že jsou žáci vedeni ke každodennímu zápisu pozitivních situací, zážitků, událostí, jelikož od uvědomění si dobrých věcí je povede k vděčnějšímu přístupu nejen k vlastnímu životu, ale i k druhým lidem. Naučený optimismus je významným společenským krokem vedoucím k odstranění stálého poukazování na chyby, nedostatky a selhávání druhých.[52]

1.5.2 Minimální preventivní program

Preventivní znamená včasný, v předstihu, ochranný, zabývající se prevencí, sloužící prevenci. Program zacílený na prevenci sociálně patologických jevů nese název preventivní a vychází z pojmu zdraví podle WHO (Světová zdravotnická organizace*),* která definuje, že se jedná o *„stav úplné tělesné, duševní a sociální pohody, nikoli pouze jako nepřítomnost nemoci“.*[53]

Definice zdraví je zapracovaná do soustavy klíčových dokumentů v resortu školství, jmenovitě do Rámcového vzdělávacího programu předškolního, základního i středního školství. Z RVP vychází školní vzdělávací program závazný dokument pro vzdělávání na školách v České republice. Jeho součástí jsou výsledky označované jako klíčové kompetence, které jsou pojímány jako integrované cíle pedagogického ovlivňování. Očekávaným výstupem je vzdělaný jednotlivec, který se dokáže orientovat v současném světě na základě získaných souborů vědomostí, dovedností a schopností a umí vést svůj život k plnohodnotnému soužití ve společnosti.

Školy a školská zařízení jsou při vzdělávání a s ním přímo souvisejících aktivitách povinny vytvářet podmínky pro předcházení vzniku sociálně patologických jevů a pozitivně motivovat a realizovat preventivní programy podle legislativního rámce.

---

[52] SLEZÁČKOVÁ, Alena. Pozitivní psychologie-užitečný zdroj inspirace pro prevenci sociálně patologických jevů. *Prevence.* 2015, roč. 12, č. 7. ISSN 1214-8717 (časopis)

[53] MIOVSKÝ, Michal a kol. *Návrh doporučené struktury minimálního preventivního programu prevence rizikového chování pro základní školy*. Praha: Klinika adiktologie. 1. lékařská fakulta. Všeobecná fakultní nemocnice. Universita Karlova v Praze, 2012. ISBN 978-80-87258-74-3.

V rámci preventivního působení školy zásadní koordinační roli sehrávají minimální preventivní programy. Podle Michala Miovského a kol. se obecně jedná o komplexní dlouhodobé preventivní nástroje jednotlivých škol, které z hlediska dětí začínají jejich vstupem do konkrétní školy a končí jejich odchodem. Minimální preventivní programy představují součást výchovných a vzdělávacích aktivit dané školy a jako takové by měly vycházet z příslušného školského vzdělávacího programu. Při realizaci těchto programů je podle zmíněného autorského kolektivu nutné vycházet z časově, personálně i finančně omezených možností příslušných škol, a je proto nutné klást důraz na efektivitu využití těchto možností. Minimální preventivní programy by měly mít jasně definované krátkodobé i dlouhodobé cíle a měly by být realistické.[54]

Je mimo jakoukoli pochybnost, že v praxi řada minimálních preventivních programů právě uvedené nesplňuje.

Amalie Pavlovská shrnuje, jaké preventivní strategie, realizované v rámci minimálních preventivních programů na jednotlivých školách, pravděpodobně postrádají účinnosti. Podle zmíněné autorky se jedná především o takové programy či aktivity, které postrádají interaktivní prvky a které jsou primárně založené na pasivním vstřebávání informací ze strany dětí a dospívajících. Takové programy jsou však nejen bez interaktivních prvků, ale také a bez návaznosti na rozvoj dovedností dětí a dospívajících. Mohou sice zvyšovat znalosti cílové skupiny, obvykle však nemají zásadní vliv na změnu hodnot, chování a postojů. Navíc hrozí nebezpečí, že pokud poskytované informace nejsou důvěryhodné nebo pokud jsou dokonce v rozporu s dosavadními životními zkušenostmi dětí a dospívajících, pak mohou mít dokonce opačný účinek. Příliš nefungují ani takové preventivní programy, které jsou založené na varovných sloganech a odstrašujících příbězích. Ty totiž obvykle nevedou k žádoucí změně chování, ale spíše k obranným reakcím typu „mně se to stát nemůže“.[55]

Amalie Pavlovská doplňuje, že z hlediska prevence příliš nefungují ani jednorázové programy bez návaznosti na školní osnovy, tedy programy zařazené do sledu aktivit během školního roku bez diskuze a reflexe a samostatně realizované

[54] MIOVSKÝ, Michal a kol. *Návrh doporučené struktury minimálního preventivního programu prevence rizikového chování pro základní školy*. Praha: Klinika adiktologie. 1. lékařská fakulta. Všeobecná fakultní nemocnice. Universita Karlova v Praze, 2012. ISBN 978-80-87258-74-3.

[55] PAVLOVSKÁ, Amalie. *Co v primární prevenci funguje aneb Zásady efektivní prevence*. (online) Klinika adiktologie. 1. lékařská fakulta. Všeobecná fakultní nemocnice. Universita Karlova v Praze. 06. 08. 2012. Dostupné z WWW: http://www.adiktologie.cz/cz/articles/detail/377/3706/Co-v-primarni-prevenci-funguje-aneb-Zasady-efektivni-prevence. Citováno dne 08. 02. 2016.

jednorázové akce. Jako zcela kontraproduktivní se pak jeví také potlačování diskuse, stigmatizování a znevažování osobních postojů dítěte či dospívajícího, ale také pořádání pouhých přednášek, sledování filmů, besed s bývalými, tedy abstinujícími uživateli návykových látek či gamblery. Velkou chybou je rovněž nezapojení dětí do aktivit a nerespektování jejich názorů.[56]

Dále pak nemá smysl realizovat takové preventivní programy, které neodpovídají potřebám konkrétní cílové skupiny, a to buď z toho důvodu, že jsou příliš obecné, že přicházejí příliš pozdě nebo naopak příliš brzy vzhledem k věku či zkušenostem dětí a dospívajících, že mají nereálné cíle, nevzbuzují zájem cílové skupiny atd. Do skupiny nefungujících aktivit pak Amalie Pavlovská řadí také programy realizované osobami bez dostatečného vzdělání a schopností program vést, nebo osobami, které nejsou pro cílovou skupinu důvěryhodné. Pochybné účinnosti jsou rovněž různé kampaně v masových médiích. Takové kampaně sice mohou zaujmout, ovšem obvykle nemají výraznější vliv na změnu chování. Uvedená autorka pak ještě zmiňuje testování drog z moči. V tomto případě se podle ní nejedná se o preventivní aktivitu jako takovou. Je nutné konstatovat, že výše uvedené programy a aktivity, které se z hlediska primární prevence vyznačují pochybnou aktivitou, jsou ve školách realizovány běžně. Dřívější primární prevence na školách se uskutečňovala spíše nesystematicky, odděleně. Převažovaly besedy z řad policistů, kteří vyprávěli aktuální případy a jejich řešení. Do škol se mezi pozvanými hosty objevovali „vyléčení alkoholici, kuřáci, drogově závislí, gambleři“ se svými příběhy, důvody, obhajováním, se způsoby žití a dopady v rodině. Poznatky se v této problematice za poslední dobu díky zkušenostem ze zahraničí a na základě průzkumů, výzkumů hodně pozměnily a posunuly.[57]

[56] PAVLOVSKÁ, Amalie. *Co v primární prevenci funguje aneb Zásady efektivní prevence*. (online) Klinika adiktologie. 1. lékařská fakulta. Všeobecná fakultní nemocnice. Universita Karlova v Praze. 06. 08. 2012. Dostupné z WWW: http://www.adiktologie.cz/cz/articles/detail/377/3706/Co-v-primarni-prevenci-funguje-aneb-Zasady-efektivni-prevence. Citováno dne 08. 02. 2016.

[57] PAVLOVSKÁ, Amalie. *Co v primární prevenci funguje aneb Zásady efektivní prevence*. (online) Klinika adiktologie. 1. lékařská fakulta. Všeobecná fakultní nemocnice. Universita Karlova v Praze. 06. 08. 2012. Dostupné z WWW: http://www.adiktologie.cz/cz/articles/detail/377/3706/Co-v-primarni-prevenci-funguje-aneb-Zasady-efektivni-prevence. Citováno dne 08. 02. 2016.

1.5.3 Činitelé školy působící v rámci prevence

V rámci preventivního působení školy se významně uplatňují – či přesněji řečeno, mohou se významně uplatňovat – konkrétní činitelé jednotlivých škol. V praxi se nejčastěji může jednat o výchovné poradce, školní metodiky prevence a případně také o školní psychology, pokud ovšem na konkrétní škole takový psycholog pracuje. V podmínkách českého školství to stále není obvyklé.

Školní metodik prevence a výchovný poradce, případně společně se školním psychologem, náleží mezi tzv. školské poradenské pracovníky, kteří ostatním pracovníkům školy, ale samozřejmě také žákům a jejich rodičům, poskytují poradenský servis v různých oblastech, prevenci rizikového chování nevyjímaje. Standardní činnost výchovného poradce a školního metodika prevence stanovují příslušné dokumenty Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. Jejich pozice jsou pracovními funkcemi, které musí být zřízeny na všech základních a středních školách v zemi. Vytvoření místa školního psychologa je však stále na bázi dobrovolnosti jednotlivých škol.[58]

K vymezení základních rovin prevence negativních sociálních jevů lze dodat obecně uznávanou skutečnost, že k primární a zčásti i k sekundární prevenci náleží, a to neodmyslitelně, nejrůznější činnosti a aktivity dětí ve volném čase v dobře vedených a organizovaných zájmových sdruženích, oddílech, klubech a kroužcích, ale také samozřejmě i neorganizovaná či individuální činnosti.[59]

[58] BENDOVÁ, Petra. ZIKL, Pavel. *Dítě s mentálním postižením ve škole*. Praha: Grada Publishing, 2011. ISBN 978-80-247-3854-3.
[59] PÁVKOVÁ, Jiřina a kol. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6.

2 VOLNÝ ČAS

2.1 Vymezení pojmu

Na úvod této kapitoly je nejdříve nutné termín volný čas uspokojivě definovat. Tak např. již v polovině minulého století Joffre Dumazedier, jeden z čelných představitelů francouzské sociologie považuje za volný čas *„… souhrn činností, které může člověk používat s plnou libovůlí, buď pro odpočinek nebo pro pobavení, či pro rozvoj svých znalostí nebo nezištné školení, pro svou dobrovolnou účast na společenských záležitostech nebo svobodnou tvůrčí činnost poté, když se uvolnil ze závazků pracovních, rodinných i společenských.*“[60]

Dále např. Jan Průcha, Eliška Walterová a Jiří Mareš konstatují, že volný čas je takový *„… čas, se kterým člověk může nakládat podle svého uvážení a na základě svých zájmů. Volný čas je doba, která zůstane z 24 hodin běžného dne po odečtení času věnovaného práci, péči o rodinu a domácnost, péči o vlastní fyzické potřeby (včetně spánku).*“[61]

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy definuje: „*Volný čas je významnou sociologickou, ekonomickou a pedagogickou kategorií a jeho smysluplné využívání přispívá k rozvoji osobnosti jedince, jeho zájmů a nadání. Často může pozitivně ovlivnit i budoucí profesní dráhu jedince a je významným prostředkem prevence rizikového chování, především dětí a mládeže.*“[62]

K citovaným termínům je nutné doplnit, že ve vztahu k dětem a dospívajícím je volný čas dobou, která jim zůstane po odečtení času věnovaného studiu a přípravě do školy.

[60] KRTIČKA, Karel a kol. *Děti, vedoucí, volný čas*. Praha: Institut dětí a mládeže MŠMT, 2004. ISBN 80-86784-06-1.

[61] PRŮCHA, Jan. WALTEROVÁ, Eliška. MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-579-2.

[62] *MŠMT: ZÁJMOVÉ A NEFORMÁLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ* [online]. Praha: MŠMT, 2016 [cit. 2016-02-25]. Dostupné z: http://www.msmt.cz/mladez/zajmove-a-neformalni-vzdelavani

2.2 Funkce volného času

Roman Procházka, Jan Šmahaj, Marek Kolařík a Martin Lečbych ve své práci shrnují různé přístupy českých a zahraničních autorů k vymezování jednotlivých funkcí volného času. Na základě tohoto shrnutí pak nabízejí následující přehled funkcí volného času:

- **Příprava na realizaci vývojových životních úkolů**: v této souvislosti je vyvíjen silný společenský tlak na jednotlivé rodiče, ale také na učitele, aby děti vedli k pokud možno co nejširšímu rozsahu činností dětí v jejich volném čase. Ovšem současně s tím je zřejmý neméně silný tlak na to, aby si děti svůj volný zasloužily poté, co si splní všechny studijní a jiné úkoly;
- **Formování sebeobrazu**: spočívá v odkrytí tvůrčího potenciálu v každém dítěti. Jednotlivé děti by měly, samozřejmě za pomoci rodičů a učitelů, usilovat o poznání svých možností i limitů, a to nejen ve škole, ale také v případné práci, a jejich následné uplatnění v budoucím studiu či zaměstnání. Nezbytnou součást budování sebeobrazu by mělo představovat rovněž vzájemné poznávání obou partner. To se však týká především starších dětí;
- **Reprodukce tělesných i duševních sil**: v rozsáhlé oblasti volného času dochází k uspokojování základních životních potřeb. Vzhledem k této skutečnosti je optimální střídat fyzickou a duševní činnost a tomu přizpůsobit trávení času;
- **Uspokojování vyšších životních potřeb**: v rámci volného času rovněž dochází k sestavování žebříčku preferencí, tedy různých požadovaných potřeb, dále pak ke změnám takového žebříčku a k uspokojování potřeb. V rámci této funkce volného času se výrazným způsobem odráží oblast seberealizace;
- **Uspokojování dalších vyšších potřeb**: velice pozitivní význam mají takové volnočasové koníčky, které navazují na školu a případné pracovní činnosti. Žádoucí je v tomto ohledu především využití příjemných činností ve volném čase ke zlepšení studijních a profesních schopností. Ve volném

čase lze např. realizovat učení se cizím jazykům, pravidelný rozvoj tělesné zdatnosti atd.[63]

Marek Kolařík naopak základní funkce volného času vymezuje mnohem stručnějším způsobem. Jedná se podle něj především o tyto volnočasové funkce:

- Odpočinek spočívající v celkové regeneraci sil člověka. Odpočinek přitom může mít aktivní formu, ale také formu pasivní či přechodnou;
- Zábava, jejímž hlavním úkolem je regenerace duševních sil člověka;
- Rozvoj osobnosti, který může vyústit ve spoluúčast na vytváření kultury.[64]

Karel Krtička a kol. se v rámci úkolu vymezit základní funkce volného času opírají o pojetí francouzského sociologa Dumazediera, který rozlišuje následující tři složky volného času: složka relaxační, složka zábavy a konečně složka vzdělávací a sebevzdělávací. Zmíněný autorský kolektiv navrhuje tyto složky považovat současně za základní funkce volného času, ke kterým pak přidávají ještě funkci preventivní:

- **Funkce relaxační**: tato funkce zahrnuje veškerý odpočinek, ovšem s výjimkou toho, který je nezbytný pro biologicky podmíněnou obnovu sil člověka, kterou zajišťuje pasivní odpočinek včetně spánku. Relaxační funkce volného času však zahrnuje také to, co obvykle označujeme jako zahálku, lenošení, poflakování se atd., prostě fyzický odpočinek všeho druhu;
- **Funkce zábavní**: tato funkce zahrnuje především to, co označujeme jako aktivní odpočinek, a to včetně tzv. receptivních činností. Jedná se o sledování televize, poslech hudby, dále pak o sledování zábavných pořadů, filmu, divadla, koncertů, návštěvy diskoték, ale také o posezení s přáteli, schůzky s partnery, činnosti v zájmových útvarech, rekreační sportovní činnosti, případně i činnosti v občanských sdruženích či jiných organizacích pokud jsou motivovány vlastním dobrovolným zájmem, dále

[63] PROCHÁZKA, Roman. ŠMAHAJ, Jan. KOLAŘÍK, Marek. LEČBYCH, Martin. Teorie a praxe poradenské psychologie. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-4451-3.

[64] KOLAŘÍK, Marek. *Interakční psychologický výcvik pro praxi. Nové hry pro výcvikové skupiny*. Praha: Grada Publishing, 2013. ISBN 978-80-247-4450-6.

pak jde o nejrůznější rodinné akce či oslavy a návštěvy, o pobyty na chatách, účast na zájezdech aj.

- **Funkce vzdělávací a sebevzdělávací**: tato funkce volného času zahrnuje všechny aktivity, ve kterých si děti a dospívající rozšiřují své vědomostní obzory, kompetence či dovednosti. Náleží sem např. činnost ve spolcích, občanských sdruženích či jiných organizacích, dále pak o pěstování různých koníčků a zálib. Je však zřejmé, že vždy zůstane část činností na hranici volného času, aniž by se pro jedince stala skutečným volným časem.[65]

2.2.1 Preventivní funkce volného času

Preventivní funkce volného času primárně vyplývá ze skutečnosti, jak ve své práci upozorňují např. Roman Procházka, Jan Šmahaj, Marek Kolařík a Martin Lečbych, že efektivní využívání volného času obecně přispívá k tělesnému i duševnímu zdraví jednotlivých lidí, podporuje pozitivní mezilidské vztahy a prospívá rozvoji osobnosti. Obecným předpokladem je podle zmíněných autorů především ta skutečnost, *„… že odpočinutý a zrekreovaný člověk je schopen podat lepší výkony než ten, který se tak necítí. Je proto ve všeobecném zájmu, abychom ve výchově již od mládí v našich dětech pěstovali schopnost naučit se s volným časem hospodařit.“*[66]

Problematiku preventivní funkce volného času však rozvíjí také Stanislav Bendl a kol., ovšem činí tak s primárním zaměřením na pedagogiku volného času. V kontextu tohoto oboru pak zmíněný autorský kolektiv zdůrazňuje, že podstata preventivní funkce volného času spočívá v předcházení takových negativních sociálních jevů, jaké představuje především neukázněnost, lhaní, krádeže, útěky z domova, agresivita, násilí, šikana, vandalismus, ale také zneužívání drog či experimentování s nimi, gamblerství a další formy závislostí, dále pak nejrůznější problémy v oblasti sexuality, projevy netolerance, radikalismu, rasismu atd. Vhodně zvolené, dostupné a dobře realizované volnočasové aktivity v tomto ohledu slouží jako nespecifická primárné prevence.

[65] KRTIČKA, Karel a kol. *Děti, vedoucí, volný čas*. Praha: Institut dětí a mládeže MŠMT, 2004. ISBN 80-86784-06-1.

[66] PROCHÁZKA, Roman. ŠMAHAJ, Jan. KOLAŘÍK, Marek. LEČBYCH, Martin. Teorie a praxe poradenské psychologie. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-4451-3.

Obecně lze proto podle Stanislava Bendla a kol. konstatovat, že u těch dětí a dospívajících, kteří umí dobře využívat svůj volný čas, mají své zájmy a věnují se jim, je mnohem méně pravděpodobné, že podlehnou špatným vzorům, či že se u nich projeví některé ze zmíněných patologických jevů. Primární prevence je celkově efektivní. Je totiž relativně levná a účinná, a to zejména v porovnání se sekundární a terciární prevencí.[67]

Podstatný pozitivní potenciál preventivní funkce volného času je tedy mimo jakoukoli pochybnost. Miroslav Procházka však upozorňuje, že: „... *volnočasové aktivity se sice stávají důležitým prvkem strategií prevence rizikového chování, ale je zde nutno podotknout, že nelze každou volnočasovou aktivitu považovat za prevenci. Hodnocení toho, jaký má trávení volného času, a především organizovaná činnost dětí ve volném čase, vliv na rizikové chování, je u nás nedostatečně zpracované.*“[68]

Právě citované konstatování je nutné dále doplnit. Obecně totiž platí, nejen, že nelze každou volnočasovou aktivitu považovat za prevenci, ale navíc mnohé volnočasové aktivity dětí a dospívajících jedinců mají přímo charakter negativních sociálních jevů.

Na tuto skutečnost upozorňují např. Tomáš Gřivna, Miroslav Scheinost, Ivana Zoubková a kol., kteří nevhodně prožívaný volný čas považují za závažný kriminogenní faktor. Podle tohoto autorského kolektivu lze mít za prokázané, že nuda či touha po něčem, co ji může zahnat, je relativně často příčinou mnohých excesů v chování dětí a dospívajících. Toto nebezpečí je obzvláště silné u osob, které se vyznačují intelektovým deficitem. Tito jedinci totiž mají menší schopnost zvážit důsledky svých činů. Ohroženi však jsou i jedinci intelektově nadprůměrní, kteří nejsou spokojeni s dosavadním prožíváním svého volného času, což je doslova pudí k realizaci nelegální činnosti. Hlavním cílem prevence ve vztahu k těmto jedincům by proto mělo být nabídnout jim pozitivní akceptovanou alternativu trávení volného času. Preventivní aktivity by pak měly především vázat volný čas, zprostředkovat pozitivní sociální kontakty, celkově

[67] BENDL, Stanislav a kol. *Vychovatelství. Učebnice teoretických základů oboru*. Praha: Grada Publishing, 2015. ISBN 978-80-247-4248-9.

[68] PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada Publishing, 2012. ISBN 978-80-247-4033-1.

působit výchovně atd., a nikoli vyvolávat soutěživost v dosahování maximálních úspěchů v určitých volnočasových aktivitách.[69]

Na preventivní význam volného času a na roli, kterou v tomto ohledu mohou a musí sehrávat rodiny a školské instituce, upozorňují např. Roman Procházka, Jan Šmahaj, Marek Kolařík a Martin Lečbych, když konstatují, že: *„ …cílevědomé využívání volného času zpravidla představuje soubor určitých aktivit odpovídajících životní koncepci a zejména dlouhodobým zájmům člověka. Relativní hodnota všech činností volného času plyne z individuálních dispozic jedince. Intenzita prožitku činností je přitom u každého jiná. S výchovou k volnému času je vhodné začít od útlého věku a pokračovat ve škole. Roli hrají i mimoškolní zařízení a organizace. Důležitou roli v práci s volným časem představuje pedagog volného času, jehož vzdělání se zaměřuje na schopnosti pracovat se skupinou či jedincem v rámci volného času a přitom respektovat a znát jejich potřeby a zájmy. Cílem je nabídnout a zajistit jedinci optimální předpoklady pro jeho růst a vývoj.“*[70]

2.3 Formy volného času

Volný čas ve vztahu k dětem a dospívajícím představuje obrovský potenciál. Pokud budou ve společnosti fungovat podmínky podporující smysluplné prožívání volného času, může být tento potenciál využit ve prospěch dětí, dospívajících, dospělých generací a v konečném důsledku i ve prospěch celé společnosti.

Již na tomto místě je však nutné – bohužel – konstatovat, že potenciál představovaný historicky nejvyšším objemem volného času v kombinaci s možnostmi studia, cestování a přivýdělku není dětmi a příslušníky dospívajících generací vždy využíván optimálně a pozitivním způsobem. Často se naopak setkáváme s tím, že mnozí dospívající svým volným časem plýtvají na neproduktivní aktivity, že si volný čas pasivně nechávají tzv. proplouvat mezi prsty nebo že jej dokonce zneužívají k realizaci negativních či patologických aktivit a jevů. Jako důkaz tohoto tvrzení lze uvést, že podle Evropských školních studií o alkoholu a jiných drogách (ESPAD) česká mládež

[69] GŘIVNA, Tomáš. SCHEINOST, Miroslav. ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologie*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-614-3.

[70] PROCHÁZKA, Roman. ŠMAHAJ, Jan. KOLAŘÍK, Marek. LEČBYCH, Martin. Teorie a praxe poradenské psychologie. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-4451-3.

ve srovnání se svými evropskými vrstevníky dlouhodobě „vyniká“ v konzumaci alkoholu, tabákových výrobků a konopných drog.[71]

K vymezení základních rovin prevence negativních sociálních jevů lze dodat obecně uznávanou skutečnost, že k primární a zčásti i k sekundární prevenci náleží, a to neodmyslitelně, nejrůznější činnosti a aktivity dětí ve volném čase v dobře vedených a organizovaných zájmových sdruženích, oddílech, klubech a kroužcích, ale také samozřejmě i neorganizované individuální činnosti.

2.3.1 Neorganizovaný čas

Volný čas z pohledu žáků a studentů začíná ukončením poslední vyučovací hodiny a je dobou, kdy mají volbu, jak trávit svůj volný čas po ukončení všech svých školních povinností. Vybírají-li aktivity, které nejsou zajišťovány organizacemi nebo zařízeními při nichž není kladen důraz na plnění pravidel společnosti, jedná se o volný čas neorganizovaný, to znamená individuální činnosti.

Mnohá zjištění Miroslava Bocana a kol. se týkají právě problematiky volného času a specificky pak času tráveného prostřednictvím televize či internetu, ale také kamarádů, přípravy do školy atd. Obecný význam pak mají zjištění ohledně celkově slabšího postavení otců – jako referenčních osobností – oproti matkám, které pro děti představují nejvýznamnější osobu. Dále pak byly empiricky zaznamenány tyto jevy: vcelku významná absence vhodných etických či výchovných vzorů pro děti a zvláště pak pro dospívající mládež, všeobecně rozšířený výskyt tolerance ke lži nebo malý smysl pro přesažené hodnoty. Všechny tyto jevy se určitým způsobem projevují právě v oblasti neorganizovaného volného času.[72]

Cílem empirického šetření realizovaného Miroslavem Bocanem a kol. v letech 2010 a 2011 mezi českými dětmi bylo zjistit, jak děti samy hodnotí roli různých aktérů na různé oblasti svého života, jak posuzují a jak se cítí v různých prostředích, jaké jsou jejich hodnoty a životní postoje, do jaké míry jsou spokojeny se svým životem spokojeny a co od svého života děti očekávají. Miroslav Bocan a kol. prostřednictvím

[71] VOBOŘIL, Jindřich. *Zveřejnění mezinárodní zprávy z Evropské školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD) v roce 2011*. Tisková zpráva. Praha: Úřad vlády České republiky, 31. 05. 2012.

[72] BOCAN, Miroslav a kol. Děti v ringu dnešního světa: hodnotové orientace dětí ve věku 6 až 15 let. 1. vyd. Praha: Národní institut dětí a mládeže Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, 2012. 98 s. ISBN 978-80-87449-24-0.

svého empirického výzkumu zjistili následující základní aspekty, které se týkají vztahu dětí k rodině a ke škole, ale také způsobů trávení volného času, médií, dále pak životních priorit, očekávání a životních hodnot. Mezi ta nejzásadnější zjištění zmíněný autorský kolektiv řadí následující:

- vliv společenského a ekonomického postavení rodičů a jejich vzdělání na hodnotový svět dětí, na jejich organizovaný i neorganizovaný volný čas, na životní priority a ovšem také na jejich celkový vztah k životu se ukazuje jako zcela rozhodující;
- význam klíčových aktérů a faktorů v životě dítěte či dospívajícího, a to včetně nárůstu vlivu internetu a dalších komunikačních nástrojů se s rostoucím věkem jedince významně proměňuje. Vliv rodičů, učitelů a dalších autorit na děti s jejich přibývajícím věkem postupně klesá, zatímco naopak vcelku výrazným způsobem stoupá vliv vrstevníků, přičemž kamarádi se také postupně ukazují jako nejdůležitější postavy v životě dětí a dospívajících. Podobně pak s věkem dětí stoupá rovněž vliv elektronických nástrojů komunikace. Děti, které tráví volný čas aktivně v organizacích poskytujících zájmové a neformální vzdělávání, tedy v různých oddílech, kroužcích, klubech atd., se v životě cítí šťastnější, spokojenější a zažívají méně často pocity nudy ve srovnání s dětmi, které svůj volný čas tráví převážně neorganizovaným způsobem;
- s narůstajícím věkem roste ochota dětí a mládeže přijímat, ale někdy bohužel také realizovat morálně závadné jednání.[73]

Ze závěrů výše uvedeného výzkumu Miroslav Bocan z Národního institutu dětí a mládeže odhaduje, že: „*budoucnost trávení neorganizovaného volného času bude sledování televize, počítače (hraní, surfování, chatování) a volné venkovní aktivity s kamarády*“.[74]

[73] BOCAN, Miroslav a kol. Děti v ringu dnešního světa: hodnotové orientace dětí ve věku 6 až 15 let. 1. vyd. Praha: Národní institut dětí a mládeže Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, 2012. 98 s. ISBN 978-80-87449-24-0.

[74] BOCAN, Miroslav a kol. Děti v ringu dnešního světa: hodnotové orientace dětí ve věku 6 až 15 let. 1. vyd. Praha: Národní institut dětí a mládeže Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, 2012. 98 s. ISBN 978-80-87449-24-0.

2.3.2 Organizovaný čas

Volný čas sice primárně chápeme jako dobu, která člověku umožňuje svobodnou volbu činností, to však na druhou stranu nevylučuje, že část svého volného času nemohou děti a mládež prožít organizovaným způsobem. Své volnočasové aktivity si děti volí, vykonávají je dobrovolně a mají – či přesněji řečeno, měly by mít – z ní příjemné zážitky a pocity uspokojení. Tyto skutečnosti je nutné mít na paměti právě v případě organizovaných volnočasových činností a aktivit. V této souvislosti vyvstává do popředí jeden ze základních úkolů pedagogiky volného času, a tím je naučit se chápat volný čas dětí a mládeže jako dobu, která by neměla být věnována pouze nicnedělání, nýbrž jako příležitost k produktivní činnosti jiného druhu, než je nejrůznější povinná činnost. Organizovaný volný čas by měl být rovněž chápán jako doba, která skýtá široké pole nejen pro odpočinek či zábavu – a třeba i ono již zmíněné nicnedělání – ale především také pro samostudium, zájmovou činnost a obecněji pak pro rozvoj vlastní osobnosti.[75]

Karel Krtička a kol. ve své práci shrnují, že spektrum osobností, činitelů, organizací, subjektů či institucí, kteří – a které – se podílejí na smysluplném strukturování organizovaného volného času dětí, je v současné době v České republice již relativně pestrá. Zmíněný autorský kolektiv upozorňuje, že jednotlivé, v této oblasti působící subjekty se v praxi obvykle vzájemně ovlivňují, podmiňují a mnohdy i spolupracují, což ovšem nevylučuje, že někdy si mohou také konkurovat. V každodenním životě se obvykle jedná hlavně o následující subjekty:

- **přirozené výchovné instituce**: v prvé řadě se jedná o jednotlivé rodiny, které – pokud ovšem fungují optimálně – mají velký podíl na smysluplném a pozitivním organizovaném trávení volného času dětí. Dále se však může jednat také o různé skupiny vrstevníků, se kterými se děti a dospívající setkávají např. ve sportovních oddílech, ale také o lokální pospolitosti či komunity, o obce a další různé subjekty,
- **instituce se zprostředkovaným výchovným působením**: v tomto případě má výše zmíněný autorský kolektiv na mysli především celkové

[75] KRTIČKA, Karel a kol. *Děti, vedoucí, volný čas*. Praha: Institut dětí a mládeže MŠMT, 2004. ISBN 80-86784-06-1.

společenské prostředí a dále pak např. nejrůznější občanská sdružení, soukromé subjekty, cestovní kanceláře, masové sdělovací a komunikační prostředky, které mohou určitým způsobem, ať již záměrně či nezáměrně, organizovaně strukturovat volný čas dětí a dospívající mládeže,

- **instituce s přímým výchovným působením**: v tomto případě lze jmenovat především školy a školská zařízení, další vzdělávací subjekty, církve atd.[76]

2.4 Zařízení pro zájmové vzdělávání

Zájmové vzdělávání či zájmová činnost podle autorského kolektivu Pedagogického slovníku spočívají v pěstování a rozvíjení specifických sklonů, zájmů, koníčků atd. jedinců. Zájmová činnost samozřejmě představuje obsahově širší fenomén než zájmové vzdělávání. Samotné zájmové vzdělávání jakožto specifická a významná součást zájmové činnosti je obvykle realizováno v nejrůznějších zařízeních pro výchovu a vzdělávání mimo vyučování. Jedná se tedy o součást neformálního vzdělávání. Ovšem zájmová činnost může probíhat také prostřednictvím individuálních činností jednotlivců, tedy jako důležitá součást informálního vzdělávání. Teoretickou reflexi zájmové činnosti a zájmového vzdělávání nabízí pedagogika volného času, což je v poslední době dynamicky se rozvíjející vědní obor. Základní organizační formu mimotřídní a případně i mimoškolní činnosti, jejímž obsahem a cílem je rozvíjení určité zájmové činnosti, pak představuje zájmový kroužek. Tento termín je v českém prostředí tradičně užívaný již celá desetiletí.[77]

Je nutné upozornit, že problematika zájmových činností a zájmového vzdělávání je obvykle spojována a také zkoumána ve vztahu k dětem a mládeži. Ovšem je mimo jakoukoli pochybnost, že zájmového vzdělávání se mohou účastnit – a v praxi se také účastní – dospělí jedinci, v jejichž případě se nemusí jednat pouze o specifické volnočasové aktivity, nýbrž také o specifický projev vzdělávání dospělých, tedy o součást celoživotního učení a vzdělávání. V takovém případě již zájmové vzdělávání

[76] KRTIČKA, Karel a kol. *Děti, vedoucí, volný čas*. Praha: Institut dětí a mládeže MŠMT, 2004. ISBN 80-86784-06-1.

[77] PRŮCHA, Jan. WALTEROVÁ, Eliška. MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-579-2.

není předmětem teoretické reflexe pouze pedagogiky volného času, nýbrž také andragogiky. Mnohá zařízení pro zájmové vzdělávání proto svou nabídku orientují nejen na děti a mládež, ale také na dospělé. V rámci této práce je však primární pozornost zaměřena na zájmové vzdělávání dětí a mládeže.

2.4.1 Školská zařízení pro zájmové vzdělávání

Na výchově a vzdělávání ve volném čase se v současné době v České republice podílejí mnohá školská výchovná zařízení. Termínem školská výchovná zařízení – se kterým pracuje mimo jiné i aktuálně platný školský zákon – se označují zařízení fungující jako součást výchovně vzdělávacího systému. Poslání jednotlivých zařízení konkrétním způsobem určují příslušné vyhlášky. Jednotlivá zařízení pak vypracovávají vlastní školní vzdělávací programy, na základě kterých pak realizují vlastní činnost.

Obecně lze konstatovat, že v rámci podmínek České republiky se školská výchovná zařízení podílejí na pedagogickém ovlivňování volného času dětí – ale také dospělých – a to velice výrazným způsobem. Tato skutečnost je výhodná z mnoha důvodů. Pedagogičtí pracovníci totiž mají pedagogické vzdělání, výchovné a vzdělávací programy jsou sestaveny v souladu s pedagogickými a také psychologickými poznatky, přičemž respektují potřeby a přání dětí, je zajištěna bezpečnost dětí atd. Účast na volnočasových aktivitách je přitom samozřejmě dobrovolná, jednotlivé činnosti se odehrávají v různých prostředích.[78]

Do Střediska volného času zahrnujeme právní subjekty:

- Domy dětí a mládeže a stanice zájmových činností - jmenované subjekty poskytují zájmovou činnost příležitostnou, pravidelnou, táborovou, osvětovou, individuální k rozvíjení talentu, různé soutěže a přehlídky.[79]
- Školní družiny jsou především pro žáky z 1. stupně základní školy. Jejich hlavním posláním je umožnit dětem odpočinek a dát jim možnost připravit se na vyučování. Odpočívat přitom děti mohou mimo jiné právě prostřednictvím vhodně zvolených zájmových činností. V rámci programů

[78] BENDL, Stanislav a kol. *Vychovatelství. Učebnice teoretických základů oboru.* Praha: Grada Publishing, 2015. ISBN 978-80-247-4248-9.

[79] HÁJEK, Bedřich. HOFBAUER, Břetislav, PÁVKOVÁ Jiřina. *Pedagogické ovlivňování volného času.* Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-473-1.

jednotlivých oddělení školních družin existuje mnoho příležitostí pro to, aby se děti seznámily se základními zájmovými činnostmi a oblastmi, dokázaly se v nich orientovat a samy si různé činnosti vyzkoušely. Tato široká zájmová nabídka školních družin, která funguje na většině základních škol v České republice, je velice důležitá pro další pozitivní vývoj zájmů dětí a dospívajících. Co se týče přípravy na vyučování, lze konstatovat, že i ta může mít různé podoby, ať se již jedná o plnění domácích úkolů, opakování a procvičování učiva, např. formou didaktických her, ale také o konkrétní aplikaci učiva při vycházkách nebo právě při různých zájmových činnostech.[80]

- Školní kluby jsou určeny pro děti středního školního věku, to znamená, žáky 2. stupně základní školy. Základními činnostmi jsou zájmové aktivity, které jsou organizované v podobě různých kroužků, příležitostných akcí a aktivit. Pracuje se s větší samostatností dětí, zájmově vyhraněnějšími s důrazem na princip dobrovolného výběru. Ve školních klubech pravidelná účast není povinná.[81]

2.4.2 Nestátní neziskové organizace

Organizace dětí a mládeže a občanská sdružení mohou být založeny občany i právnickými osobami a vznikají registrací u ministerstva vnitra. Doplňují významným způsobem výchovně-vzdělávací činnost škol i rodiny. Umožňují dětem rozvíjet přirozeným způsobem jejich zájmy, dovednosti. Na činnost těchto zařízení vypisuje MŠMT dotované programy zaměřené na zvýšení nabídky aktivit, odbornosti pracovníků např. Skaut, Duha, Sokol, Pionýr, tělovýchovné organizace, sdružení hasičů, rybářů.

Zákon o sociálně-právní ochraně zavazuje obce se samostatnou působností k tvorbě společensky žádoucích nabídek na volnočasové aktivity směrem k ohroženým dětem.[82]

---

[80] BENDL, Stanislav a kol. *Vychovatelství. Učebnice teoretických základů oboru*. Praha: Grada Publishing, 2015. ISBN 978-80-247-4248-9.

[81] HÁJEK, Bedřich. HOFBAUER, Břetislav, PÁVKOVÁ Jiřina. *Pedagogické ovlivňování volného času.* Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-473-1

[82] HÁJEK, Bedřich. HOFBAUER, Břetislav, PÁVKOVÁ Jiřina. *Pedagogické ovlivňování volného času.* Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-473-1

2.4.3 Živnostenské subjekty

Dalšími subjekty poskytující volnočasové aktivity jsou různí organizátoři a provozovatelé na základě živnostenského zákona. Obsahová činnosti živnosti se zaměřuje na získání dovednosti ve výtvarných, hudebních kurzech nebo jako služby pro rodiče v zaměstnání – hlídání dětí ve spojení se zájmovými činnostmi. Mezi jmenované můžeme ještě přiřadit různé internetové kavárny, herny, diskotéky, které na komerčním základě nabídnou volnočasové aktivity.[83]

[83] HÁJEK, Bedřich. HOFBAUER, Břetislav, PÁVKOVÁ Jiřina. *Pedagogické ovlivňování volného času.* Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-473-1

PRAKTICKÁ ČÁST

3 METODOLOGICKÁ VÝCHODISKA PRŮZKUMU

3.1 Stanovení zkoumajících otázek a hypotéz

- Organizují rodiče obsahově a frekvenčně volný čas svým dětem středního školního věku?
- Netráví současní rodiče volný čas se svými dětmi?
- Znají rodiče kamarády svých dětí?
- Reflektuje rodič vhodnou náplň volnočasovou aktivitu svého dítěte?
- Jaké jsou postoje rodičů k výběru volnočasových aktivit a k používání komunikační technologie?

Na základě poznatků z odborné literatury se stanovují tyto hypotézy:

H1 Domníváme se, že rodiče svým dětem organizují trávení volného času ve smyslu obsahu a frekvence.

H2 Usuzujeme, že současní rodiče netráví se svými dětmi volný čas.

H3 Předpokládáme, že rodiče znají kamarády svých dětí.

H4 Usuzujeme, že rodiče reflektují vhodnou náplň trávení volného času svého dítěte.

3.2 Výběr a popis výzkumné metody

Pro účely praktické časti bakalářské práce s názvem *„Děti, mládež a volný čas jako prevence sociálně patologických jevů“* je pro praktickou část zvolen kvantitativní průzkum. Průzkumnou metodou byl vybrán elektronický dotazník jako nástroje pro sběr dat, který má levnější distribuci, vzhledem k tazatelům v terénu - je méně náročnější, data jsou v aktuálním čase a návratnost dotazníku je vyšší. Respondentům online dotazník umožňuje pohodlí a klid což vede k upřímnějším odpovědím. Musíme

konstatovat, že online dotazníkové šetření nezachycuje nonverbální komunikaci a respondenti se mohou uchýlit i ke lživým odpovědím. Logicky také online dotazníkem nelze oslovit lidi, kteří jsou offline. V dnešní době i to lze vyřešit prostřednictvím tabletu s aplikacemi pro tazatele, kteří sbírají data face to face na ulici.

Vzhledem k finanční náročnosti na pořizování výše popisovaného se pro účely naší práci zjišťovaly názory nebo pocity dotazovaných pouze přes internetový prohlížeč v podobě online dotazníku. Dotazníku (Příloha 1) nechybí oslovení, úvodní část odůvodňující cíl s vysvětlením pojmu.

Online dotazník tvoří osmnáct otázek, z toho jsou:

- otázky otevřené s možností vyjádření svého názoru, a
- otázky uzavřené.

Celkový počet návštěv byl 208, z nichž 80 dotazník dokončilo, v procentuálním vyjádření dokončilo dotazník 38,5%, nedokončeno 7,2%, pouze zobrazeno 54,3% a žádný online dotazník nebyl vyřazen - viz Graf 1.

Graf 1: Celkem návštěv

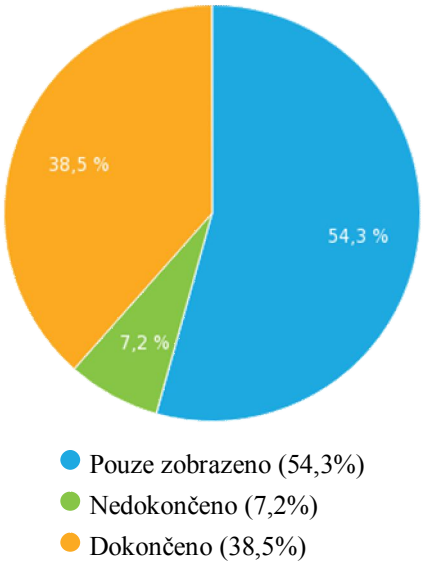

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní dotazníkové šetření)

Dotazník splnil i doporučený čas pro vyplňování viz Graf 2 – údaje použity z Analýzy výsledků z http://www.survio.com/cs/.

Graf 2: Čas vyplňování dotazníku

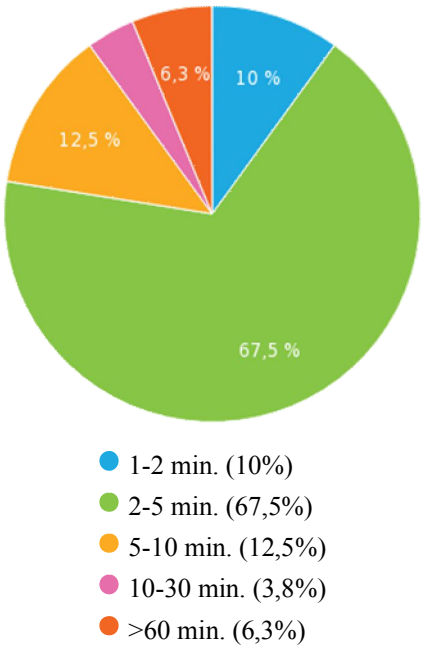

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní dotazníkové šetření)

3.3 Harmonogram činnosti

V měsíci prosinci byl učiněn předvýzkum. Do oběhu se rozdal dotazník v tištěné podobě, který poukázal na některé nedostatky, které byly zapracovány do vlastního online dotazníku. Jednalo se o jasněji formulovaný pokyn k vyplňování dotazníku a do výběru byla přidána možnost odpovědět „jiná odpověď“. Vzhledem k výběru online dotazníku, který sbírá data poměrně rychle, proběhlo přes internetový prohlížeč prostřednictvím legálně vybraných emailových adres a webového prohlížeče průzkumné šetření během několika únorových dnů v roce 2016.

3.4 Výběr a popis výzkumného vzorku

Jako skupina respondentů byli vybráni rodiče dětí středního školního věku. Na základě teoretických poznatků jsou rodiče ve vztahu k minimalizaci patologických jevů určující činitelé a jsou zodpovědní za mravní vývoj svého dítěte. Pozitivní dopad zafunguje především na základě zásady svobodného výběru, neboť vlastní volba vede k předcházení nebo snižování sociálně patologických jevů, jako je např. alkoholismus, používání tabákových výrobků, legálních i nelegálních drog, závislost na komunikační

technologii, šikana a další. Ve všech případech se jednalo o rodiče, jejichž alespoň jedno dítě momentálně navštěvuje šestý až devátý ročník základní školy, tedy jejich děti jsou žáky 2. stupně základní školy.

Dané období se jeví jako nejrizikovější vzhledem k vytváření postojů a názorů vlivem vrstevnických skupin. Respondenti byli upozorněni na to, že otázky, které jim byly položeny, se vztahují právě na jejich děti uvedené věkové skupiny. Dále v online dotazníku respondenti našli vysvětlení pojmu sociálně patologického jevu.

3.5 Vyhodnocení empirických dat

Na první otázku „*mé dítě žije*“, odpovědělo z 80 respondentů, že jejich dítě žije v 57,5% ve městě a 42,5% ve vesnici. Odpovědi jsou názorně zobrazeny v Tabulce 1, Grafu 3, viz níže. Z čehož také vyplývá, že větší počet rodičů, kteří tento dotazník vyplňovali, bydlí ve městě.

Tabulka 1 a Graf 3: Mé dítě žije

*Výběr z možností, zodpovězeno **80x**, nezodpovězeno **0x***

Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
Ve městě	46	57,5%
Ve vesnici	34	42,5%

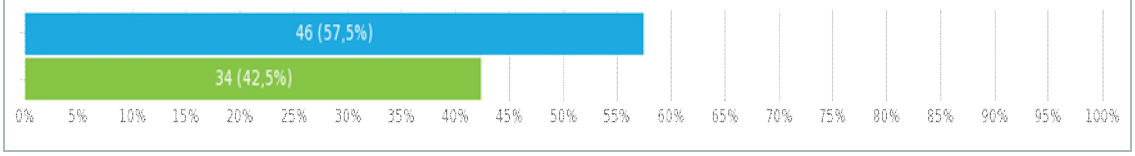

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní dotazníkové šetření)

K druhé otázce se vyjádřilo všech 80 respondentů. Vzhledem k vyššímu procentu rodičů z města, vyplývá, že v „*místě, kde žije je*“ první i druhý stupeň základní školy. V místě kde není žádná škola, žije 22,5% dětí respondentů a 15% dětí respondentů má v místě bydliště pouze první stupeň základní školy. Viz Tabulka 2, Graf 4.

Tabulka 2 a Graf 4: V místě, kde žije je

*Výběr z možností, zodpovězeno **80x**, nezodpovězeno **0x***

Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
Žádná škola	18	22,5%
Pouze první stupeň ZŠ	12	15%
První i druhý stupeň ZŠ	50	62,5%

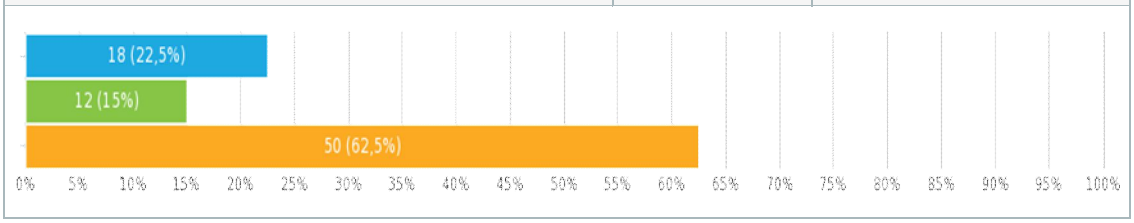

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní dotazníkové šetření)

K třetí otázce se opět vyjádřilo všech 80 respondentů, a větší polovina 53,8% potvrdilo, že dítě navštěvuje školu ve svém bydlišti. Na druhou stranu 46,3% dětí za školou dojíždí. Odpovědi ukazující na dojíždějící děti poukazují na fakt o rozložení času. Lze usuzovat, že těmto dojíždějícím dětem cesta za vzděláváním krátí volnočasové aktivity. Pozitivní dopad cestování je možné spatřovat v působení všech věkových kategorií v dopravních prostředcích. Viz Tabulka 3, Graf 5.

Tabulka 3 a Graf 5: Mé dítě navštěvuje školu ve svém bydlišti

*Výběr z možností, zodpovězeno **80x**, nezodpovězeno **0x***

Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
Ano	43	53,8%
Ne	37	46,3%

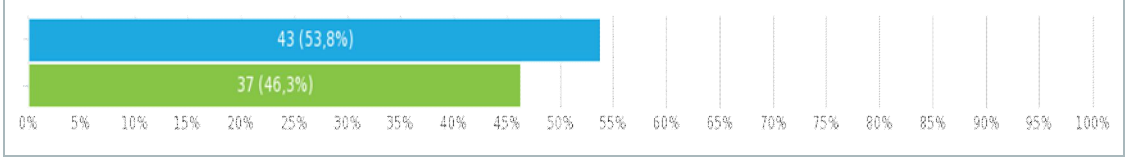

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní dotazníkové šetření)

U čtvrté otázky rodiče-respondenti odhadovali, kolik jejich dítě stráví na cestách do školy. Je zřejmé, že v rámci vzorku respondentů, je nejobvyklejší frekvence dojíždění do školy 0-15 minut, kam spadalo 48% dětí, poté se čas na cestě do školy přímou úměrou snižuje. 15-30 minut stráví na cestách 32% dětí, 30-60 minut 14% dětí a více než 60 minut jen 6% dětí. U této otázky odpovědělo 50 respondentů, ostatní nevyplňovali z důvodu, že jejich dítě navštěvuje školu v místě bydliště. Naopak jeden

respondent odhadl čas dojíždění svého dítěte za školou 80 minut. Vzhledem k dalším 80 minutám na cestě zpět, dítě stráví na cestě denně 5 hodin a 20 minut, což je skoro ¼ celého dne. Viz Tabulka 4, Graf 6.

Tabulka 4 a Graf 6: Dítě dojížděním do školy stráví

Vyplňovalo se v případě, že na předchozí otázku se odpovědělo NE.
*Výběr z možností, zodpovězeno **50x**, nezodpovězeno **30x***

Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
0 - 15 minut	24	48%
15 - 30 minut	16	32%
30 - 60 minut	7	14,0%
Více (uveďte prosím kolik času)	3	6%

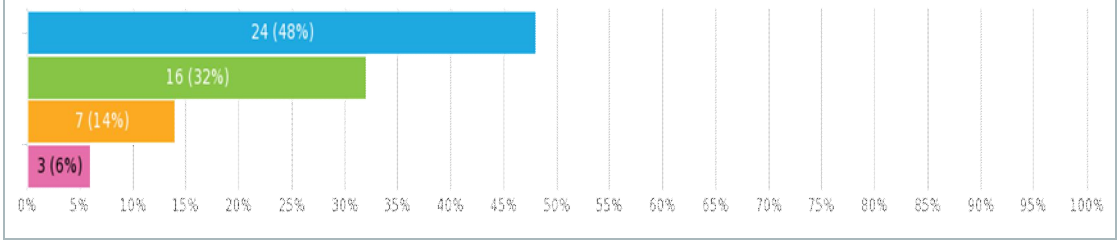

- 0
- Nedojíždí
- 80

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní dotazníkové šetření)

U této položky dotazníkového šetření větší část dětí svůj volný čas řídí samo, což ve výsledku dělá 67,5% odpovědí a 32,5% dětí svůj vlastní čas neřídí, ale řídí jej rodiče. Volnočasové aktivity zabírají zhruba 40% dne dítěte, a tudíž jej můžeme považovat za důležitou složku života, kdy mnoho dětí svůj volný čas tráví v kroužcích mimo školní rozvrh, čtením, nebo tráví čas s rodinou, ale jako volnočasovou aktivitu můžeme zahrnout i polehávání doma, či negativní aktivity. Proto je důležité, aby rodiče měli alespoň troch přehled, co jejich dítě ve svém volném čase dělá. Na tuto otázku odpovědělo všech 80 respondentů. Viz Tabulka 5, Graf 7.

Tabulka 5 a Graf 7: Moje dítě si volný čas řídí samo

*Výběr z možností, zodpovězeno **80x**, nezodpovězeno **0x***

Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
Ano	54	67,5%
Ne	26	32,5%

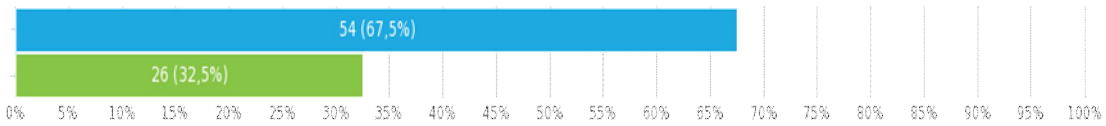

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní dotazníkové šetření)

K výše uvedené otázce navazuje následující položka, která se rodičů ptala, zda mají přehled, co dělá jejich dítě ve svém volném čase, a je pokládána s ohledem na rizika plynoucí z nevědomosti rodičů, co jejich ratolesti ve svém volném čase dělají.

Nejvíce, a to 46,3% rodičů odpovědělo, že ví, co jejich dítě ve svém volném čase dělá, 35% respondentů napsalo, že asi ano, že pravděpodobně má povědomí o činnosti svých dětí. 5% rodičů má k této otázce neutrální postoj, ale 8,8% rodičů spíš neví, co jejích dítě dělá ve svém volném čase, toto procento spolu s kategorickým ne u 5% rodičů je velmi diskutabilní. V podstatě to znamená, že 13,8% rodičů vlastně neví, co jejich dítě ve svém volném čase dělá. Na tuto otázku odpovědělo rovněž všech 80 respondentů. Viz Tabulka 6, Graf 8.

S ohledem na zmíněná rizika, bych procento nevědomosti rodičů považovala za dosti vysoké, i když převažují rodiče, kteří o svých dětech vědí a také ví o jejich činnostech ve volném čase. Zde pak stojí za zamyšlení, zda se jedná o velkou důvěřivost rodičů či jejich přílišnou zaneprázdněnost, nebo dokonce nezájem.

Tabulka 6 a Graf 8: Mám přehled o tom, co moje dítě dělá ve svém volném čase

*Výběr z možností, zodpovězeno **80x**, nezodpovězeno **0x***

Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
Ano	37	46,3%
Spíše ano	28	35%
Neutrální postoj	4	5%
Spíše ne	7	8,8%
Ne	4	5%

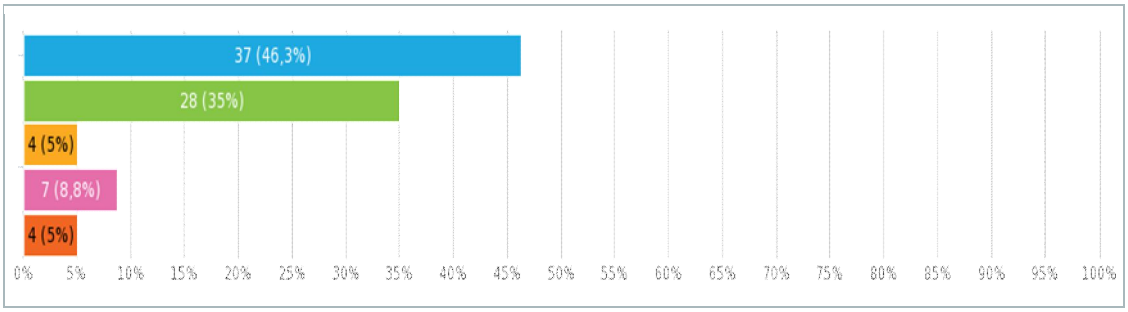

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní dotazníkové šetření)

U této položky bylo možno zaškrtnout více opovědí, a tudíž zde byl prostor vyjádřit se k činnostem svého dítěte blíže.

Na otázku „*Mé dítě se samo z vlastní vůle ve volném čase nejčastěji věnuje*“ odpovědělo 57,5% rodičů, že jejich dítě sportuje, což je nejvýraznější položka, 41,3% dětí se věnuje počítači, tabletu, mobilu, apod. 38,8% dětí se věnuje umění, od kresby, zpěvu, k tanci, či hře na hudební nástroj, 30% dětí se věnuje četbě. 23,8% dětí tráví z vlastní vůle na výletech s přáteli na zajímavá místa, do této skupiny bychom mohli zařadit návštěvu kamarádů, vzdělávání se věnuje 12,5% dětí. Velké procentu dětí (15%) tráví čas jinak, z uvedených odpovědí je, ale jasné, že část zahrnuje sport, počítače, trávení volného času s kamarády, ale je zde také uvedena odpověď, jako je venčení psa, návštěva babičky, psaní si úkolů apod. Těchto 15% je pravděpodobně ve výsledku nižší, neboť minimálně v jednom případě rodič odpověděl, že jeho dítě chodí plavat, což spadá do kategorie sportu. Za další volnočasovou aktivitu považují rodiče učení, jako přípravu do školy, či psaní úkolů, a přáním rodičů, kteří napsali, že se jejich dítě věnuje něčemu jinému, bylo také přání, aby se jejich děti věnovaly více sportu, počítači, či hraní si s kamarády. V jednom případě odpověď zněla, že dítě na vesnici nemá moc vrstevníků a věnuje se psovi, či navštěvuje babičku. V jednom případě je matka samoživitelka, které pomáhá také babička. Viz Tabulka 7, Graf 9.

Tabulka 7 a Graf 9: Mé dítě se samo z vlastní vůle ve volném čase nejčastěji věnuje

Mohlo se zaškrtnout více odpovědí
*Výběr z možností, více možných, zodpovězeno **80x**, nezodpovězeno **0x***

Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
Umělecké činnosti (kresba, zpěv, hra na hudební nástroj,…)	31	38,8%
Vzdělávací činnosti (návštěva divadel, muzeí, kin,…)	10	12,5%
Výlety s přáteli na zajímavá místa	19	23,8%

Sportování s přáteli	46	57,5%
Výukové programy na počítači, tabletu, mobilu	33	41,3%
Četba	24	30%
Jiná odpověď. Uveďte prosím, jaké aktivity by vaše děti mohly realizovat častěji, více či intenzivněji. Děkuji.	12	15%

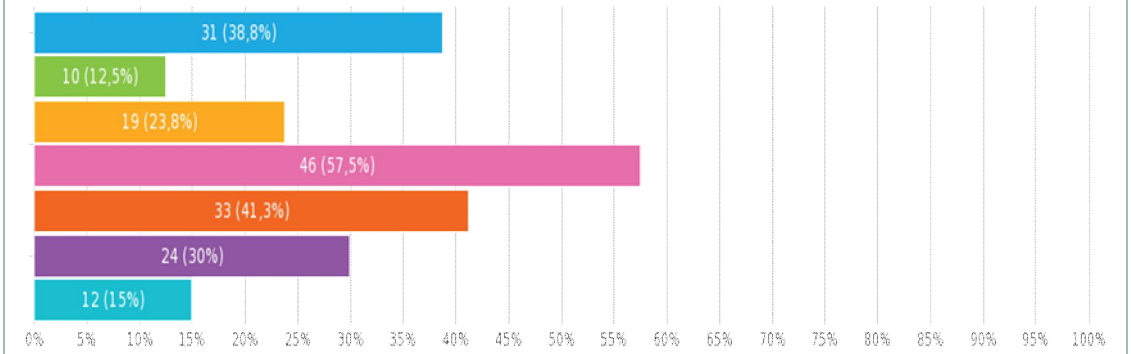

- Sport
- Hry na PC a PS3
- Učení
- Píše úkoly, chodí ke kamarádce, plavat, venčit psy nebo hrajeme hry
- Gymnastika
- Společenské hry, bagrování pokladu
- Žádné
- Sledování TV, hry na PC
- Nemá moc vrstevníků ve vesnici. Hraje si se psem, chodí do lesa, navštěvuje babičku, apod.
- Nevím, směnuji. S výchovou pomáhá má matka. Jsem samoživitelka.
- Toulky s kamarády
- Hraní si s dětmi sousedů

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní dotazníkové šetření)

Na otázku osm, zda dítě navštěvuje organizované zájmové kroužky a jak často, rodiče v nejvíce 33,8% odpovědělo, že ano, a to 2 x týdně. 20% dětí tyto kroužky nenavštěvuje a 17,5% dětí navštěvuje kroužky 1 x týdně. Nemalé procento 16,3% dětí dokonce navštěvuje organizované zájmové kroužky 3 x týdně. Častěji pak v případě čtyř kroužků 6,3% dětí, pěti kroužků 3,8% dětí a víc jak 5 kroužků navštěvují z 80 respondentů 2 děti, což dělá 3,8% ze všech odpovědí. Viz Tabulka 8, Graf 10.

U této otázky je třeba se také zamyslet, zda si je děti volí samy, nebo jim je volí rodiče, neboť zhruba od čtyř kroužků týdně by se dalo polemizovat, zda se nejedná o přetěžování dítěte. Podle statistik se navíc na: „*přetěžování dítěte podepisují jeho vlastní*

rodiče, kteří nejsou schopni vidět reálné možnosti svého potomka“[84]. Miroslav Bocan, garant výzkumu Hodnotových orientací dětí od 6 do 15 let, který byl uskutečněn v rámci projektu Klíče pro život, dále uvádí, že: „*víc než 15% dětí navštěvuje minimálně čtyři kroužky týdně – a dokonce se objevily i děti, které jich navštěvují osm*“.[85]

Tabulka 8 a Graf 10: Moje dítě navštěvuje organizované zájmové kroužky

*Výběr z možností, zodpovězeno **80x**, nezodpovězeno **0x***

Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
1x za týden	14	17,5%
2x za týden	27	33,8%
3x za týden	13	16,3%
4x za týden	5	6,3%
5x za týden	3	3,8%
Častěji	2	2,5%
Nenavštěvuje	16	20%

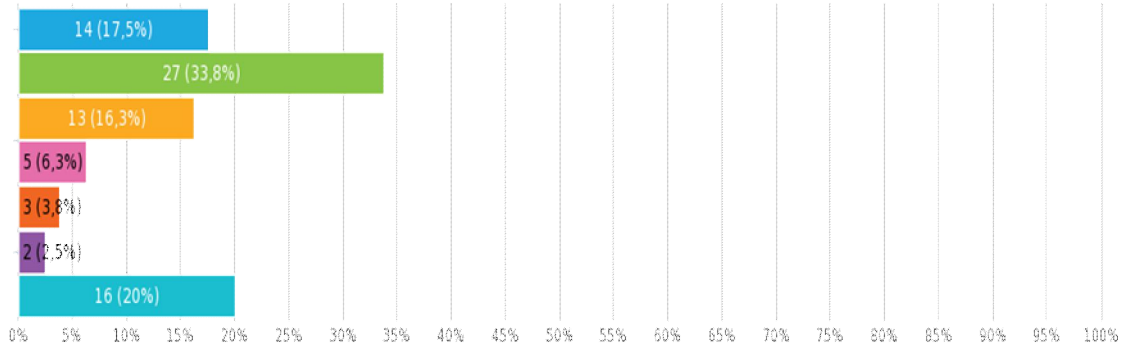

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní dotazníkové šetření)

Rozložení odpovědí u této položky dotazníkového šetření je vcelku jednoznačné. Je zřejmé, že v podstatě všechny děti navštěvují organizované zájmové kroužky na základě vlastního zájmu, což je jistě pozitivní. Pouze malé procento neutrálních odpovědí v tomto ohledu vyvolává jisté pochybnosti. Takto jednoznačný výsledek může být způsoben i tím, že ke spolupráci na realizaci dotazníkového šetření svolili pouze ti rodiče, kteří děti do jim nepříjemných aktivit nenutí. Viz Tabulka 9, Graf 11.

[84] BOCAN, Miroslav a kol. Děti v ringu dnešního světa: hodnotové orientace dětí ve věku 6 až 15 let. 1. vyd. Praha: Národní institut dětí a mládeže Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, 2012. 98 s. ISBN 978-80-87449-24-0.

[85] BOCAN, Miroslav a kol. Děti v ringu dnešního světa: hodnotové orientace dětí ve věku 6 až 15 let. 1. vyd. Praha: Národní institut dětí a mládeže Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, 2012. 98 s. ISBN 978-80-87449-24-0.

Tabulka 9 a Graf 11: Moje dítě si zájmové kroužky vybírá samo

*Výběr z možností, zodpovězeno **80x**, nezodpovězeno **0x***

Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
Ano	36	45%
Spíše ano	25	31,3%
Neutrální postoj	8	10%
Spíše ne	3	3,8%
Ne	8	10%

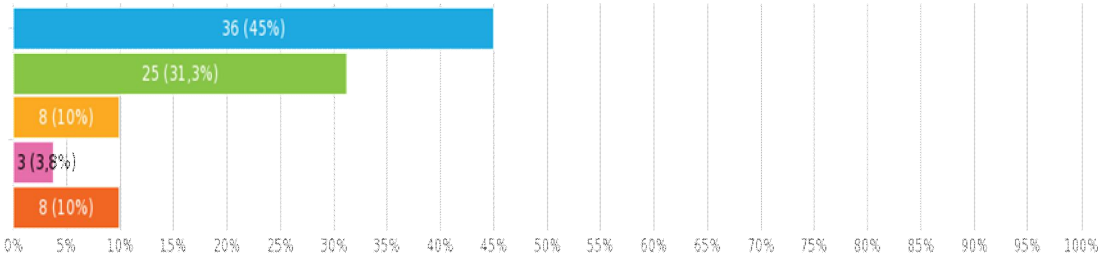

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní dotazníkové šetření)

U této otázky dotazníkového šetření je vidět, že si rodiče zcela jistí nejsou, zda jejich dítě tráví svůj čas pozitivním způsobem, neboť nejvíc odpovědí bylo „*spíše ano*“ a to v převažujících 43,8%. Neutrální postoj mělo 22% rodičů a 25% rodičů si je zcela jisto, že jejich dítě tráví svůj čas pozitivním způsobem. Zde je na zváženou, zda se jedná o rodiče, kteří svým dětem jejich volný čas organizují či nikoliv. Vzhledem k této skutečnosti proto nepřekvapí rozložení odpovědí. Viz Tabulka 10, Graf 12.

Tabulka 10 a Graf 12: Mé dítě tráví svůj volný čas pozitivním způsobem

*Výběr z možností, zodpovězeno **80x**, nezodpovězeno **0x***

Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
Ano	20	25%
Spíše ano	35	43,8%
Neutrální postoj	18	22,5%
Spíše ne	4	5%
Ne	3	3,8%

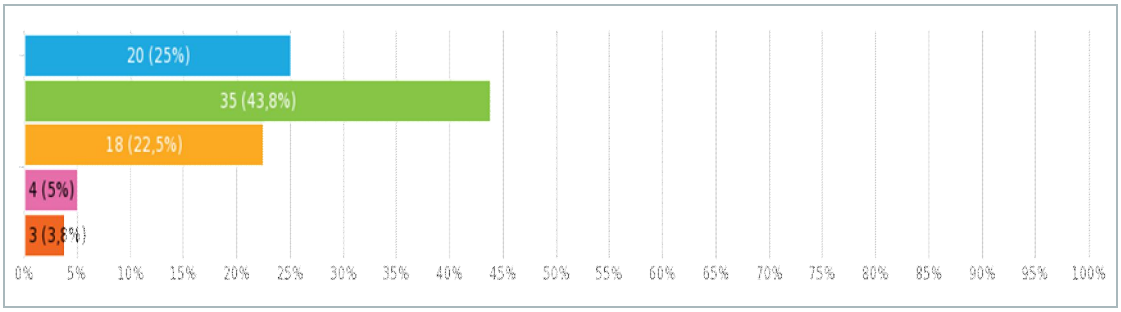

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní dotazníkové šetření)

Na dotaz zda se rodiče snaží ve svém volném čase dítěti věnovat, nejvíce respondentů, a to v 46,3% odpovědělo, že: „*spíše ano*“. 31,3% rodičů odpovědělo „*ano*“ a 11,3% zaujalo neutrální postoj. Pouze 1 rodič na rovinu, řekl, že: „*ne*“. Pravděpodobně se jedná o případ matky samoživitelky, která se již dříve zmiňovala, že dělá směnný provoz a s výchovou jí pomáhá babička. Viz Tabulka 11, Graf 13.

Tabulka 11 a Graf 13. Ve svém volném čase se svému dítěti snažím věnovat

*Výběr z možností, zodpovězeno **80x**, nezodpovězeno **0x***

Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
Ano	25	31,3%
Spíše ano	37	46,3%
Neutrální postoj	9	11,3%
Spíše ne	8	10%
Ne	1	1,3%

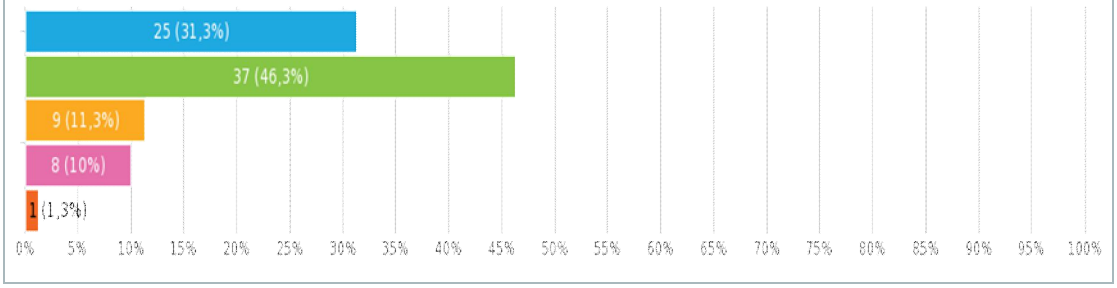

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní dotazníkové šetření)

Zajímavé byly odpovědi rodičů na dotaz, zda se svým dětem věnují, tak jak si přejí. 36,3% rodičů se staví k odpovědi „*spíše ano*“, jen 17, 5% si je jisto, že ano, a celých 20% si myslí, že spíše ne. 16,3% zaujalo neutrální postoj a 10% rodičů si je jisto, že se svým dětem nevěnují, tak jak by chtěli. U této položky je vidno, že jsou si rodiče vědomi, že se svým dětem nevěnují, tak jak by měli a jak by chtěli, z většiny odpovědí

je jasné, že mají výčitky, že by se svým dětem mohli věnovat víc. Viz Tabulka 12, graf 14.

Tabulka 12 a Graf 14: Věnuji svému dítěti tolik času, kolik si přeji?

*Výběr z možností, zodpovězeno **80x**, nezodpovězeno **0x***

Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
Ano	14	17,5%
Spíše ano	29	36,3%
Neutrální postoj	13	16,3%
Spíše ne	16	20%
Ne	8	10%

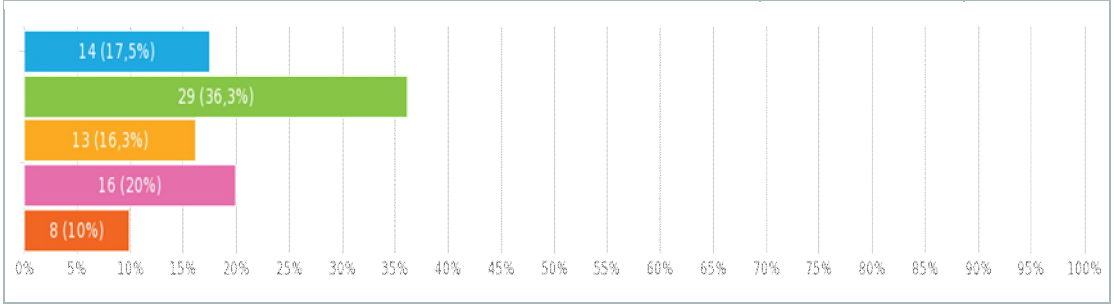

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní dotazníkové šetření)

U této položky lze usuzovat, že ti respondenti, kteří vědí, co jejich děti dělají ve volném čase, současně znají jejich kamarády nebo kamarádky. 50% rodičů znají kamarády či kamarádky svého dítěte, 35% rodičů mají alespoň povědomí o kamarádech či kamarádkách, 1,3% rodičů zaujalo neutrální postoj, 12,5% spíše kamarády neznají, ale je možné, že alespoň jednoho či dva ano. A pouze jeden rodič napsal, že kamarády nezná. Viz Tabulka 13, Graf 15.

Tabulka 13 a Graf 15: Znám kamarády/kamarádky mého dítěte?

*Výběr z možností, zodpovězeno **80x**, nezodpovězeno **0x***

Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
Ano	40	50%
Spíše ano	28	35%
Neutrální postoj	1	1,3%
Spíše ne	10	12,5%
Ne	1	1,3%

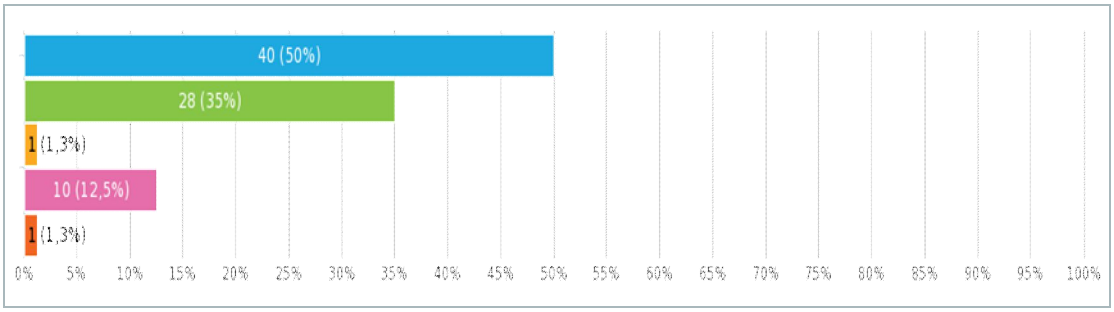

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní dotazníkové šetření)

Na otázku vlivu vrstevníků na dítě, se nejvíc rodičů přiklánělo k názoru, a to v 47,5%, že vrstevníci mají spíše kladný vliv na dítě, ale zcela jisto si bylo pouze 10% rodičů. Můžeme se zde domnívat, že je to z důvodu, že snaha vyrovnat se svým vrstevníkům, či je jen zaujmout, je jedním z faktorů, který ovlivňuje, zda dítě začne užívat kouřit, užívat drogy apod. V určitém věku dítěte, zejména v dospívání je považován vliv vrstevníků a kamarádů za obrovský, od snahy napodobovat je, či odlišovat se nebo je jen předstihnout. Pokud se dítě dostane do kolektivu, který má na něj pozitivní vliv, je více než zřejmé, že i dítě bude prospívat, nejinak je to i v opačném případě. To dokazují i odpovědi na tuto otázku, např. 28,8% rodičů k tomuto zaujalo neutrální postoj, 6,3% si nebylo jisto vůbec. 7,5% spíše záporné a záporné odpovědi dokazuje, že rodiče jsou si vědomi i rizika, které představuje vliv vrstevníků a ovlivnitelnost dětí. Viz Tabulka 14, Graf 16.

Tabulka 14 a Graf 16: Jaký vliv podle vás mají vrstevníci na moje dítě

*Výběr z možností, zodpovězeno **80x**, nezodpovězeno **0x***

Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
Kladný	8	10%
Spíše kladný	38	47,5%
Neutrální vliv	23	28,8%
Spíše záporný	2	2,5%
Záporný	4	5%
Nevím	5	6,3%

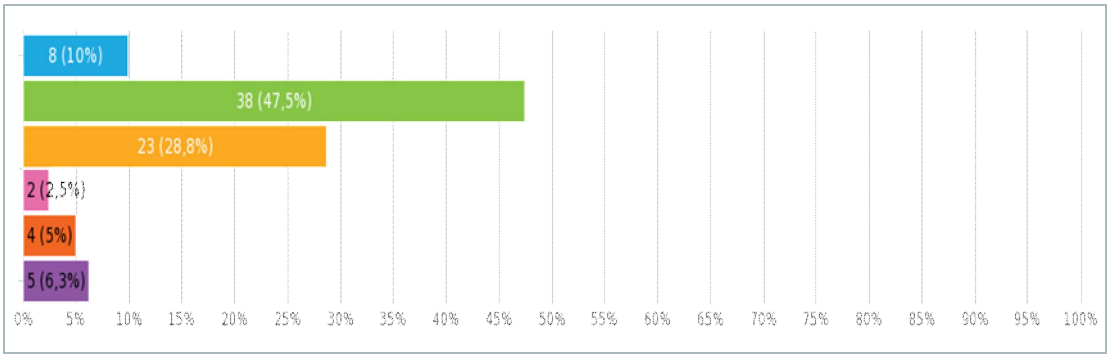

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní dotazníkové šetření)

Patnáctá otázka byla a nebyla překvapivá, celkem 25% rodičů si myslí, že jejich dítě nemá žádnou negativní zkušenost, ale do jaké míry je tato odpověď objektivní nelze posoudit, neboť ne vždy se děti se svými negativními zkušenostmi svěřují, ať rodičům, učitelům, sourozencům či jinému příbuznému, či známému. Celých 75% však rodičů ví, že jejich dítě se setkalo s nějakou negativní zkušeností, a vzhledem k volbě více možných odpovědí, lze dovodit, že některé děti se s negativní zkušeností setkali i více než jedenkrát. Nejčastěji se pak děti setkávají s negativní zkušeností s komunikačními technologiemi, zde je zejména velké riziko anonymity na internetu, a pak také šikanou, tabákovými výrobky či alkoholem. Poměrně malé procento zaujímají drogy, je však možné, že rodiče ani nevědí, jaké vlastně jejich dítě negativní zkušenosti má. Což můžeme dovodit i z předchozích otázek, že si většina rodičů není jistá, zda se svým dětem věnuje, tak jak by si představovala. Viz Tabulka 15, Graf 17.

Tabulka 15 a Graf 17: Myslím si, že mé dítě má vlastní negativní zkušenost s

Mohlo se zaškrtnout více odpovědí.
*Výběr z možností, více možných, zodpovězeno **80x**, nezodpovězeno **0x***

Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
Alkoholem	12	15%
Tabákovými výrobky	16	20%
Nelegální drogou	5	6,3%
Komunikačními technologiemi (tablet, počítač, mobily)	28	35%
Šikanou	19	23,8%
nemá zkušenost	25	31,3%

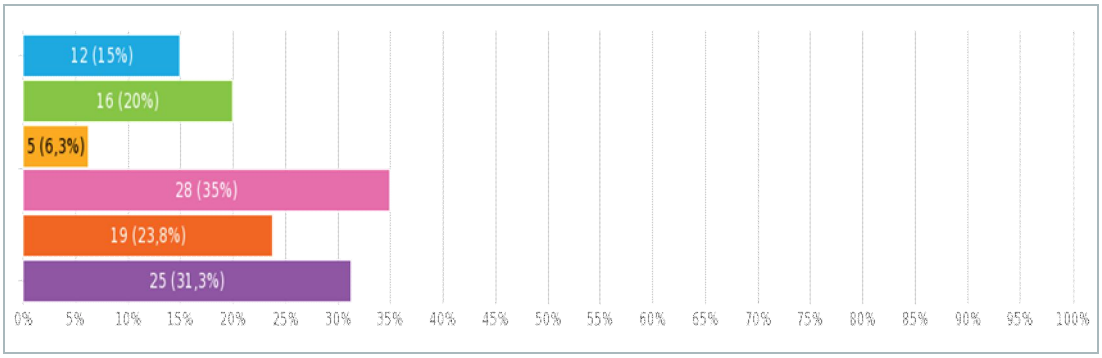

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní dotazníkové šetření)

U této položky je mimo jakoukoli pochybnost, že respondenti z řad oslovených rodičů považují pozitivní náplň volného času dětí za dobrou prevenci patologických jevů, a k tomu se přiklání celkem 78,8% rodičů. Negativní odpověď podalo pouze 5% rodičů. A 16,3% zaujalo neutrální postoj. Blíže viz Tabulka 16, Graf 18.

Tabulka 16 a Graf 18: Považuji pozitivní náplň volného času mého dítěte za dobrou prevenci patologických jevů

*Výběr z možností, zodpovězeno **80x**, nezodpovězeno **0x***

Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
Ano	45	56,3%
Spíše ano	18	22,5%
Neutrální postoj	13	16,3%
Spíše ne	2	2,5%
Ne	2	2,5%

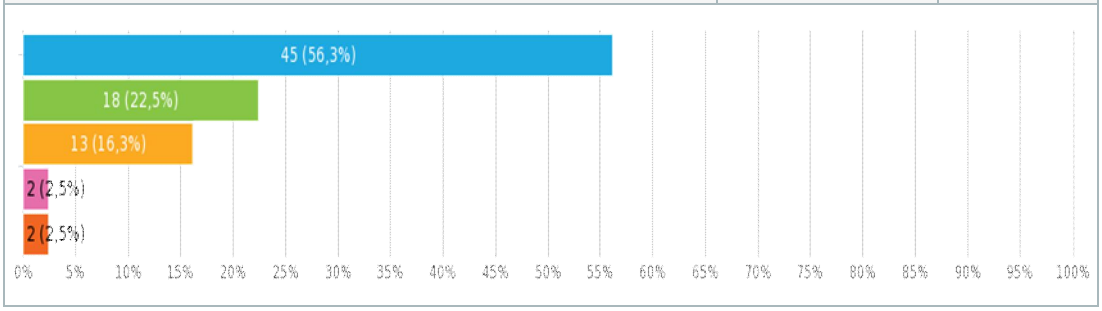

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní dotazníkové šetření)

K položce, které pozitivní volnočasové aktivity by moje dítě mohlo realizovat častěji, více či intenzivněji, si nejvíce rodičů přeje, aby jejich dítě více četlo či sportovalo. Ostatní zájmy jako rodinné výlety, návštěvy divadel a muzeí jsou zastoupeny taktéž v hojném počtu. Nepřekvapivá byla odpověď, že pouze dva rodiče

z 80 respondentů si přejí, aby se jejich dítě věnovalo více počítači či tabletu. Toto tvrzení pak také dokládá poslední položka dotazníku, kdy z odpovědí lze jednoznačně vyvodit, že většina rodičů si myslí, že jejich dítě se komunikačním technologiím věnují více než dost, viz Tabulka 18, Graf 20.

Jeden rodič si myslí, že: „*program mých dětí je optimální*“, další že: „*aktivity dítěte jsou vyvážené*“, další rodič si pak myslí, že by se dítě mohlo víc věnovat logickým hrám. U jednoho dítěte si je rodič jist, že jejich vesnice nenabízí žádné volnočasové aktivity pro děti a stejně tak jiný je přesvědčen, že: „*místo, kde žijeme, nenabízí dětem nic, jen přírodu, kromě hasičů, kteří převážně hasí jen žízeň*“.

Matka samoživitelka, které pomáhá s výchovou babička, by ráda se svým dítětem trávila více času, ale jak je zřejmé musí celou rodinu živit a v podstatě jí na nic nezbývá čas. Blíže viz Tabulka 17, Graf 19.

Tabulka 17 a Graf 19: Které pozitivní volnočasové aktivity by moje dítě mohlo realizovat častěji, více či intenzivněji?

Mohlo se zaškrtnout více odpovědí.
*Výběr z možností, více možných, zodpovězeno **80x**, nezodpovězeno **0x***

Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
Sport	33	41,3%
Četba	37	46,3%
Výukové programy na počítači, tabletu nebo mobilu	2	2,5%
Rodinné výlety	26	32,5%
Návštěva divadel, muzeí	19	23,8%
Jiná odpověď. Uveďte prosím, jaké aktivity by vaše děti mohly realizovat častěji, více či intenzivněji. Děkuji.	6	7,5%

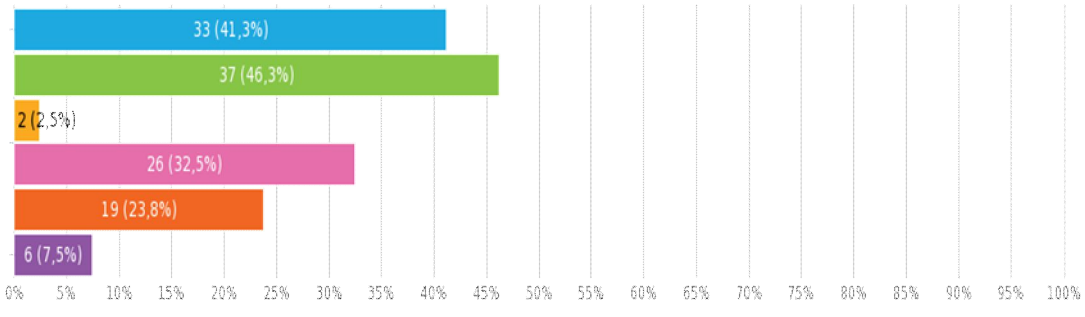

- Myslím si, že program mých dětí je optimální
- Aktivity dítěte jsou vyvážené
- Logické hry.
- Naše vesnice nenabízí žádné volnočasové aktivity pro děti.

- Místo, kde žijeme, nenabízí dětem nic, jen přírodu, kromě hasičů, kteří převážně hasí jen žízeň.
- Ráda bych s ním trávila více času, ale musím nás uživit.

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní dotazníkové šetření)

Poslední položkou dotazníků bylo, které volnočasové aktivity by dítě mohlo omezit a jak bylo již zmíněno v komentáři výše, většina rodičů si myslí, že jejich dítě se příliš věnuje komunikačním technologiím. V další řadě je pak zastoupena televize a pak také v očích rodičů, tzv. poflakování se s vrstevníky. Z toho lze vyvodit, že velká většina rodičů by uvítala, kdyby jejich děti tedy omezily čas trávený u televize, u počítače a čas promrhaný nicněděláním. Ti rodiče, kteří zvolili variantu „*jiná odpověď*" a specifikovali ji, uváděli, že jejich děti by neměly nic omezovat nebo v jednom případě by dítě mělo omezit kombinaci všeho uvedeného. Viz Tabulka 18, Graf 20.

Tabulka 18 a Graf 20: Které volnočasové aktivity by mé dítě mohlo omezit?

Mohlo se zaškrtnout více odpovědí.
*Výběr z možností, více možných, zodpovězeno **80x**, nezodpovězeno **0x***

Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
Televize	30	37,5%
Komunikační technologie (počítač, mobil, tablet)	57	71,3%
Bezcílné vycházky s vrstevníky	12	15%
Jiná odpověď. Uveďte prosím, jaké volnočasové aktivity by vaše děti mohly omezit. Děkuji.	3	3,8%

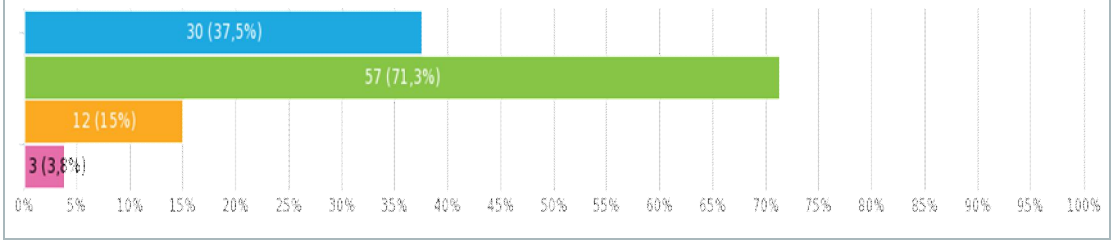

- viz výše
- Žádné
- Nemusí omezovat, žádné své aktivity.

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní dotazníkové šetření)

3.6 Verifikace hypotéz

H1 Domníváme se, že rodiče svým dětem organizují trávení volného času ve smyslu obsahu.

Předpokládaná hypotéza zjišťovala organizační podíl rodičů na volný čas dítěte, míru vlivu na obsahový výběr volnočasových aktivit. Je patrné, že rodiče dětem dopřávají svobodu při výběru trávení a prožívání volného času.

Ne, hypotéza není platná.

Tabulka 5: **Ověření H1.**

Moje dítě si volný čas řídí samo.

*Výběr z možností, zodpovězeno **80x**, nezodpovězeno **0x***

Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
Ano	54	67,5%
Ne	26	32,5%

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní dotazníkové šetření)

Tabulka 7: **Ověření H1.**

Mé dítě se samo z vlastní vůle ve volném čase nejčastěji věnuje.

Mohlo se zaškrtnout více odpovědí
*Výběr z možností, více možných, zodpovězeno **80x**, nezodpovězeno **0x***

Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
Umělecké činnosti (kresba, zpěv, hra na hudební nástroj,…)	31	38,8%
Vzdělávací činnosti (návštěva divadel, muzeí, kin,…)	10	12,5%
Výlety s přáteli na zajímavá místa	19	23,8%
Sportování s přáteli	46	57,5%
Výukové programy na počítači, tabletu, mobilu	33	41,3%
Četba	24	30%
Jiná odpověď. Uveďte prosím, jaké jiné aktivity. Děkuji.	12	15%

- Sport
- Hry na PC a PS3
- Učení
- Píše úkoly, chodí ke kamarádce, plavat, venčit psy nebo hrajeme hry
- Gymnastika
- Společenské hry, bagrování pokladu
- Žádné

- Sledování TV, hry na PC
- Nemá moc vrstevníků ve vesnici. Hraje si se psem, chodí do lesa, navštěvuje babičku, apod.
- Nevím, směnuji. S výchovou pomáhá má matka. Jsem samoživitelka.
- Toulky s kamarády
- Hraní si s dětmi sousedů

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní dotazníkové šetření)

Tabulka 9: **Ověření H1.**

Moje dítě si zájmové kroužky vybírá samo

*Výběr z možností, zodpovězeno **80x**, nezodpovězeno **0x***

Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
Ano	36	45%
Spíše ano	25	31,3%
Neutrální postoj	8	10%
Spíše ne	3	3,8%
Ne	8	10%

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní dotazníkové šetření)

H2 Usuzujeme, že současní rodiče netráví se svými dětmi volný čas.

Předpokladem hypotézy bylo zjištění snahy rodičů o společně tráveném volném čase se svým dítětem, neboť časová investice rodičů a pozitivní rodičovské vzory působí především preventivně.

Ne, hypotéza se nepotvrdila.

Tabulka 11. **Ověření H2.**

Ve svém volném čase se svému dítěti snažím věnovat

*Výběr z možností, zodpovězeno **80x**, nezodpovězeno **0x***

Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
Ano	25	31,3%
Spíše ano	37	46,3%
Neutrální postoj	9	11,3%
Spíše ne	8	10%
Ne	1	1,3%

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní dotazníkové šetření)

Tabulka 12: **Ověření H2.**

Věnuji svému dítěti tolik času, kolik si přeji?

*Výběr z možností, zodpovězeno **80x**, nezodpovězeno **0x***

Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
Ano	14	17,5%
Spíše ano	29	36,3%
Neutrální postoj	13	16,3%
Spíše ne	16	20%
Ne	8	10%

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní dotazníkové šetření)

H3 Předpokládáme, že rodiče znají kamarády svých dětí.

Tato hypotéza řešila, zdali a do jaké míry, rodiče znají kamarády/kamarádky svých dětí, protože vliv kamarádů na chování dítěte zejména v období dospívání je jeden z podstatných jevů na utváření osobnosti jedince v oblasti postojů k negativním jevům. Je více než zřejmé, že pozitivní kolektiv vrstevníků kladně ovlivňuje jednání a myšlení jednotlivců.

Ano, hypotéza je platná.

Tabulka 13: **Ověření H3**.

Znám kamarády/kamarádky mého dítěte?

*Výběr z možností, zodpovězeno **80x**, nezodpovězeno **0x***

Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
Ano	40	50%
Spíše ano	28	35%
Neutrální postoj	1	1,3%
Spíše ne	10	12,5%
Ne	1	1,3%

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní dotazníkové šetření)

Tabulka 14: **Ověření H3.**

Jaký vliv podle vás mají vrstevníci na moje dítě

*Výběr z možností, zodpovězeno **80x**, nezodpovězeno **0x***

Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
Kladný	8	10%
Spíše kladný	38	47,5%
Neutrální vliv	23	28,8%
Spíše záporný	2	2,5%
Záporný	4	5%
Nevím	5	6,3%

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní dotazníkové šetření)

H4 Usuzujeme, že rodiče reflektují vhodnou náplň trávení volného času svého dítěte.

Hypotéza se zabývala problémem rodičovské reflexe o vhodné náplni trávení volného času u svého dítěte, protože si jsou vědomi rizik vybraných aktivit. Rodiče si plně uvědomují, že by mělo dojít u jejich dětí k určitému omezení v oblasti volnočasových aktivit týkajících se používání komunikační technologie – počítač, mobil, tablet a dále sledování televize. Domnívají se, že jejich děti by se měly věnovat více sportování a četbě.

Ano, hypotéza byla verifikována.

Tabulka 15: **Ověření H4.**

Myslím si, že mé dítě má vlastní negativní zkušenost s

Mohlo se zaškrtnout více odpovědí.
*Výběr z možností, více možných, zodpovězeno **80x**, nezodpovězeno **0x***

Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
Alkoholem	12	15%
Tabákovými výrobky	16	20%
Nelegální drogou	5	6,3%
Komunikačními technologiemi (tablet, počítač, mobily)	28	35%
Šikanou	19	23,8%
nemá zkušenost	25	31,3%

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní dotazníkové šetření)

Tabulka 16: **Ověření H4.**

Považuji pozitivní náplň volného času mého dítěte za dobrou prevenci patologických jevů

*Výběr z možností, zodpovězeno **80x**, nezodpovězeno **0x***

Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
Ano	45	56,3%
Spíše ano	18	22,5%
Neutrální postoj	13	16,3%
Spíše ne	2	2,5%
Ne	2	2,5%

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní dotazníkové šetření)

Tabulka 17: **Ověření H4.**

Které pozitivní volnočasové aktivity by moje dítě mohlo realizovat častěji, více či intenzivněji?

Mohlo se zaškrtnout více odpovědí.
*Výběr z možností, více možných, zodpovězeno **80x**, nezodpovězeno **0x***

Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
Sport	33	41,3%
Četba	37	46,3%
Výukové programy na počítači, tabletu nebo mobilu	2	2,5%
Rodinné výlety	26	32,5%
Návštěva divadel, muzeí	19	23,8%
Jiná odpověď. Uveďte prosím, jaké aktivity by vaše děti mohly realizovat častěji, více či intenzivněji. Děkuji.	6	7,5%

- Myslím si, že program mých dětí je optimální
- Aktivity dítěte jsou vyvážené
- Logické hry.
- Naše vesnice nenabízí žádné volnočasové aktivity pro děti.
- Místo, kde žijeme, nenabízí dětem nic, jen přírodu, kromě hasičů, kteří převážně hasí jen žízeň.
- Ráda bych s ním trávila více času, ale musím nás uživit.

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní dotazníkové šetření)

Tabulka 18: **Ověření H4.**

Které volnočasové aktivity by mé dítě mohlo omezit?

Mohlo se zaškrtnout více odpovědí.
*Výběr z možností, více možných, zodpovězeno **80x**, nezodpovězeno **0x***

Možnosti odpovědí	Responzí	Podíl
Televize	30	37,5%
Komunikační technologie (počítač, mobil, tablet)	57	71,3%
Bezcílné vycházky s vrstevníky	12	15%
Jiná odpověď. Uveďte prosím, jaké volnočasové aktivity by vaše děti mohly omezit. Děkuji.	3	3,8%

- viz výše
- Žádné
- Nemusí omezovat, žádné své aktivity.

Zdroj: autor práce, 2016 (vlastní dotazníkové šetření)

3.7 Shrnutí výsledků praktické části a doporučení

Cílem předložené práce bylo prokázat, zda současní rodiče organizují volný čas svých dětí ve středním školním věku, protože si uvědomují rizika případného výskytu vzniku patologických jevů. Postoje a zkušenosti z různých sociálních skupin určitě hrají zásadní vliv na vývoj osobnosti jedince. Nezastupitelnou roli v působení na svého potomka si i v současné době rodiče uvědomují. To znamená, že potřebují mít přehled, co dělá a s kým jejich dítě tráví svůj volný čas. Ponechávají jim svobodu ve výběru a organizování volného času a snaží se o podporu trávením společného volného času. Je samozřejmé, že pozitivně trávený čas předchází negativnímu vlivu vrstevníků, vytváření part s nadměrným používáním alkoholických nápojů, tabákových výrobků, nelegálních drog, záškoláctví, závislost na komunikačních technologiích. Pochopitelně modely chování, které si dítě odnese z původní rodiny, bude uplatňovat u své další generace. Dílčími cíli praktické části jsou postoje rodičů k výběru volnočasových aktivit a rodičovský postoj k používání komunikační technologií. Z výsledků šetření dále vyplývá, že nemalá část odpovídajících rodičů si uvědomuje nadměrné používání mobilu, tabletu a chtějí svoje děti přivést ke sportování a četbě.

Na základě výsledků vlastního dotazníkového šetření lze doporučit, aby se rodiče nadále zajímali o to, co jejich děti dělají ve svém volném čase, jaké zájmové kroužky navštěvují, s jakými vrstevníky se stýkají. Stejně tak naléhavě lze doporučit,

aby rodiče poskytovali důvěru a byli osobním vzorem pro svoje děti. Pokud jim to dovolí jejich profesní povinnosti, organizovali společné rodinné aktivity a ponechali svým dětem svobodný výběr při rozhodování o volnočasových aktivitách. Nejlepší primární prevencí je společné trávení se svými dětmi alespoň část svého volného času. A být odpovědnými rodiči, kteří si pozitivní význam volného času pro rozvoj osobností svých dětí a pro jejich optimální socializaci jistě uvědomují. Platnost tohoto konstatování se plně vztahuje i na trávení, ale i prožívání volného času.

ZÁVĚR

V první kapitole teoretické části předkládané bakalářské práce s tématem „*Děti, mládež a volný čas jako prevence sociálně patologických jevů*“ je charakterizován pojem sociálně patologické jevy s vnějšími projevy a možnými příčinami vzniku těchto negativních jevů. Nelze pochybovat, že patologické jevy negativně ovlivňují jedince samotného a v důsledku pak celou společnost. Kapitola se dále věnuje vlivům rodiny jako prvního socializačního prvku na působení dítěte s ukázkou života současné rodiny a působení vrstevníků na utváření postojů jedinců. V souvislosti s problematikou jsou uvedeny ohrožené věkové kategorie a jejich významné proměny v ontogenezi, neboť znalost vývojového období je určitě devízou pro lepší porozumění i pochopení jejich chování a jednání. Jelikož další socializační skupinou, se kterou se dítě ve svém životě setkává, je školní prostředí, proto je v kapitole zařazeno preventivní působení školy k minimalizaci výskytu zmiňovaných jevů. Druhá kapitola přibližuje další možné preventivní působení a tou je volný čas s jeho možnostmi trávení a prožívání buď formou organizovanou, nebo neorganizovanou. V přehledech zájmových zařízení je možno spatřit dobře propracované nabídky trávení volného času zaměřené na věkové kategorie s rozdílnými možnostmi a jejich individualitu, nadání a zájem.

Praktická část byla koncipovaná do kvantitativního výzkumu, respektive věnovaná orientačnímu průzkumu s cílem prokázat, zda současní rodiče organizují volný čas svých dětí ve středním školním věku, protože si uvědomují rizika případného výskytu vzniku patologických jevů a to pomocí online dotazníku. Průzkumem bylo zjištěno, že rodiče nechávají svým dětem volný výběr trávení volného času a někteří mají přehled, co ve volném čase jejich děti dělají. Současně můžeme konstatovat, že kamarády/kamarádky svých dětí rodiče znají nebo mají nějaké povědomí. Vzhledem ke sledovanému jevu musíme zhodnotit, že rodiče jako první vzory pro utváření hodnot svých dětí si jsou plně vědomi, že společně trávený volný čas s dětmi není podle jejich představ a přiznávají, že se jim málo věnují. Vyznívá zde i fakt, že rodiče vnímají prožívání volného času svých dětí prostřednictvím komunikační technologie – počítače, tablety, mobily a jako nežádoucí považují i čas trávený před televizí, rádi by tento čas svým dětem omezili a nahradili nabídkami z oblasti sportování a četby. Některé děti svůj volný čas tráví v organizovaných zájmových kroužcích s frekvencí jednou až

dvakrát za týden, což nelze považovat za přetěžování. Možná polemika je u frekvence čtyři a vícekrát. O přetěžování hovoří i Miroslav Bocan garant projektu Klíče pro život, který usuzuje, že rodiče ztrácejí schopnost vidět své dítě v reálných možnostech.

Předkládaná práce může být vodítkem pro nepedagogickou veřejnost s důrazem pro rodiče vychovávající svoje děti, které se nacházejí v období středního školního věku. Není jakýchkoliv pochyb, že pod vlivem vzorů si děti a mládež dotvářejí pohled na život, a proto možným doporučením jsou především pozitivně společně prožité rodinné volnočasové aktivity s vhodně vybranými zájmovými činnostmi. Teprve láskyplné prostředí okořeněné vzájemnou důvěrou a reálnými požadavky preventivně zapůsobí před možným vznikem sociálně patologických jevů.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

BAJČIOVÁ, Viera. TOMÁŠEK, Jiří. ŠTĚRBA, Jaroslav a kol. *Názory adolescentů a mladých dospělých*. Praha: Grada Publishing, 2011. ISBN 978-80-247-3554-2.

BENDL, Stanislav a kol. Vychovatelství. *Učebnice teoretických základů oboru*. Praha: Grada Publishing, 2015. ISBN 978-80-247-4248-9.

BENDOVÁ, Petra. ZIKL, Pavel. *Dítě s mentálním postižením ve škole*. Praha: Grada Publishing, 2011. ISBN 978-80-247-3854-3.

BOCAN, Miroslav a kol. *Děti v ringu dnešního světa: hodnotové orientace dětí ve věku 6 až 15 let. 1*. vyd. Praha: Národní institut dětí a mládeže Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, 2012. 98 s. ISBN 978-80-87449-24-0.

ČÁBALOVÁ, Dagmar. *Pedagogika*. Praha: Grada Publishing, 2011. ISBN 978-80-247-2993-0.

EYROVI, Linda a Richard. *Jak naučit děti hodnotám*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-360-9.

FALEIDE, Asbjørn O., LIAN, B. Lilleba B. a Eyolf Klæboe. *Vliv psychiky na zdraví. Soudobá psychosomatika*. Praha: Grada Publishing, 2004. ISBN 978-80-247-2864-3.

FARKOVÁ, Marie. *Dospělost a její variabilita*. Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN 978-80-247-2480-5.

FISCHER, Slavomil. ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie. Závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-5046-0.

FLUGOVÁ,Z., *Vliv rodinného prostředí na dětské a mladistvé delikventy* [rukopis]. MU, PedF, 2003, str. 91

GŘIVNA, Tomáš. SCHEINOST, Miroslav. ZOUBKOVÁ, Ivana a kol. *Kriminologie*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-614-3.

HÁJEK, Bedřich. HOFBAUER, Břetislav, PÁVKOVÁ Jiřina. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-473-1

HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada Publishing, 2015. ISBN 978-80-247-4674-6.

JANOŠOVÁ, Pavlína. *Dívčí a chlapecká identita. Vývoj a úskalí*. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-2284-9.

JEDLIČKA, Richard a kol. *Poruchy socializace u dětí a dospívajících. Prevence životních selhání a krizová intervence*. Praha: Grada Publishing, 2015. ISBN 978-80-247-5447-5.

KELLER, Jan. *Soumrak sociálního státu*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005. ISBN 80-86429-41-5.

KOLAŘÍK, Marek. *Interakční psychologický výcvik pro praxi. Nové hry pro výcvikové skupiny*. Praha: Grada Publishing, 2013. ISBN 978-80-247-4450-6.

KOŤÁTKOVÁ, Soňa. *Dítě a mateřská škola. Co by měli rodiče znát, učitelé respektovat a rozvíjet*. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-4435-3.

KREJČOVÁ, Lenka. *Psychologické aspekty vzdělávání dospívajících*. Praha: Grada Publishing, 2011. ISBN 978-80-247-3474-3.

KRTIČKA, Karel a kol. *Děti, vedoucí, volný čas*. Praha: Institut dětí a mládeže MŠMT, 2004. ISBN 80-86784-06-1.

LANGMEIER, Josef. KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1284-9.

MATOUŠKOVÁ, Ingrid. *Aplikovaná forenzní psychologie*. Praha: Grada Publishing, 2013. ISBN 978-80-247-4580-0.

MIOVSKÝ, Michal a kol. *Návrh doporučené struktury minimálního preventivního programu prevence rizikového chování pro základní školy*. Praha: Klinika adiktologie. 1. lékařská fakulta. Všeobecná fakultní nemocnice. Universita Karlova v Praze, 2012. ISBN 978-80-87258-74-3.

NAVRÁTIL, Stanislav. MATTIOLI, Jan. *Problémové chování dětí a mládeže. Jak mu předcházet a eliminovat*. Praha: Nakladatelství Grada Publishing, 2011. ISBN 978-80-247-7180-9.

NIELSEN SOBOTKOVÁ, Veronika a kol. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-4042-3.

PÁVKOVÁ, Jiřina a kol. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6.

PERIČ, Tomáš. *Sportovní příprava dětí*. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-2643-4.

POKORNÝ, Vratislav. TELCOVÁ, Jana. TOMKO, Anton. *Prevence sociálně patologických jevů*. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2003. ISBN 80-86-568-04-0

SLEZÁČKOVÁ, Alena. *Pozitivní psychologie-užitečný zdroj inspirace pro prevenci sociálně patologických jevů*. Prevence. 2015, roč. 12, č. 7. ISSN 1214-8717 (časopis)

PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada Publishing, 2012. ISBN 978-80-247-4033-1.

PROCHÁZKA, Roman. ŠMAHAJ, Jan. KOLAŘÍK, Marek. LEČBYCH, Martin. *Teorie a praxe poradenské psychologie*. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-4451-3.

PRŮCHA, Jan. WALTEROVÁ, Eliška. MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-579-2.

REICHEL, Jiří. *Kapitoly ze systematické sociologie*. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-2594-9.

SAK, Petr. KOLESÁROVÁ, Karolína. *Sociologie stáří a seniorů*. Praha: Grada Publishing, 2012. ISBN 978-80-247-3850-5.

SMOLÍK, Josef. *Subkultury mládeže. Uvedení do problematiky*. Praha: Grada Publishing, 2010. ISBN 978-80-247-2907-7.

SYSLOVÁ, Zora a kol. *Jak úspěšně řídit mateřskou školu*. Praha: Wolters Kluwer, 2012. ISBN 978-80-7357-976-0.

ŠNÝDROVÁ, Ivana. *Psychodiagnostika*. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-2165-1.

VALIŠOVÁ, Alena. KASÍKOVÁ, Hana (eds.) *Pedagogika pro učitele*. Praha: Grada Publishing, 2011. ISBN 978-80-247-3357-9.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie. Dětství a dospívání*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.

VOBOŘIL, Jindřich. *Zveřejnění mezinárodní zprávy z Evropské školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD) v roce 2011*. Tisková zpráva. Praha: Úřad vlády České republiky, 31. 05. 2012.

Seznam použitých zahraničních zdrojů

A historical guide to Ralph Waldo Emerson [online]. New York: Oxford University Press, 2000. *Historical guides to American authors* [cit. 2016-02-23]. Dostupné z: http://site.ebrary.com/lib/natl/Doc?id=10142347.

Seznam použitých internetových zdrojů

MINISTERSTVO školství, mládeže a tělovýchovy České republiky: *Zájmové a neformální vzdělávání* [online]. Praha: MŠMT, 2016 [cit. 2016-02-25]. Dostupné z: http://www.msmt.cz/mladez/zajmove-a-neformalni-vzdelavani

MINISTERSTVO školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. *Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2013 až 2018*. Praha: Praha: MŠMT, 2013 [cit. 2016-02-25]. Dostupné z: http://www.msmt.cz/file/28077

PAVLOVSKÁ, Amalie. *Co v primární prevenci funguje aneb Zásady efektivní prevence*. (online) Klinika adiktologie. 1. lékařská fakulta. Všeobecná fakultní nemocnice. Universita Karlova v Praze. 06. 08. 2012. Dostupné z WWW: http://www.adiktologie.cz/cz/articles/detail/377/3706/Co-v-primarni-prevenci-funguje-aneb-Zasady-efektivni-prevence. Citováno dne 08. 02. 2016.

PREVENCE-INFO.CZ: *Prevence rizikového chování* [online]. Praha: MŠMT, 2015 [cit. 2016-02-23]. Dostupné z: http://www.prevence-info.cz/p-prevence/specificka-primarni-prevence

SEZNAM ZKRATEK

SRCH-D	syndrom rizikového chování v dospívání
ESPAD	Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
SPJ	sociálně patologické jevy

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1: Celkem návštěv
Graf 2: Čas vyplňování dotazníku
Graf 3: Mé dítě žije
Graf 4: V místě, kde žije je
Graf 5: Mé dítě navštěvuje školu ve svém bydlišti
Graf 6: Dítě dojížděním do školy stráví
Graf 7: Moje dítě si volný čas řídí samo
Graf 8: Mám přehled o tom, co moje dítě dělá ve svém volném čase
Graf 9: Mé dítě se samo z vlastní vůle ve volném čase nejčastěji věnuje
Graf 10: Moje dítě navštěvuje organizované zájmové kroužky
Graf 11: Moje dítě si zájmové kroužky vybírá samo
Graf 12: Mé dítě tráví svůj volný čas pozitivním způsobem
Graf 13. Ve svém volném čase se svému dítěti snažím věnovat
Graf 14: Věnuji svému dítěti tolik času, kolik si přeji?
Graf 15: Znám kamarády/kamarádky mého dítěte?
Graf 16: Jaký vliv podle vás mají vrstevníci na moje dítě
Graf 17: Myslím si, že mé dítě má vlastní negativní zkušenost s
Graf 18: Považuji pozitivní náplň volného času mého dítěte za dobrou prevenci patologických jevů
Graf 19: Které pozitivní volnočasové aktivity by moje dítě mohlo realizovat častěji, více či intenzivněji?
Graf 20: Které volnočasové aktivity by mé dítě mohlo omezit?

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Mé dítě žije
Tabulka 2: V místě, kde žije je
Tabulka 3: Mé dítě navštěvuje školu ve svém bydlišti
Tabulka 4: Dítě dojížděním do školy stráví
Tabulka 5: Moje dítě si volný čas řídí samo
Tabulka 6: Mám přehled o tom, co moje dítě dělá ve svém volném čase
Tabulka 7: Mé dítě se samo z vlastní vůle ve volném čase nejčastěji věnuje
Tabulka 8: Moje dítě navštěvuje organizované zájmové kroužky
Tabulka 9: Moje dítě si zájmové kroužky vybírá samo
Tabulka 10: Mé dítě tráví svůj volný čas pozitivním způsobem
Tabulka 11: Ve svém volném čase se svému dítěti snažím věnovat
Tabulka 12: Věnuji svému dítěti tolik času, kolik si přeji?
Tabulka 13: Znám kamarády/kamarádky mého dítěte?
Tabulka 14: Jaký vliv podle vás mají vrstevníci na moje dítě
Tabulka 15: Myslím si, že mé dítě má vlastní negativní zkušenost s
Tabulka 16: Považuji pozitivní náplň volného času mého dítěte za dobrou prevenci patologických jevů
Tabulka 17: Které pozitivní volnočasové aktivity by moje dítě mohlo realizovat častěji, více či intenzivněji?
Tabulka 18: Které volnočasové aktivity by mé dítě mohlo omezit?

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A: Dotazník Děti, mládež a volný čas

PŘÍLOHY

Příloha A: Dotazník Děti, mládež a volný čas

Vážení rodiče,
otevřeli jste dotazník určený pro rodiče minimálně jednoho dítěte navštěvujícího druhý stupeň základní školy. Jmenuji se Renata Jakubíková a obracím se na Vás s prosbou o vyplnění předkládaného zcela anonymního dotazníku, jehož cílem je získat základní informace ohledně volného času Vašich dětí v souvislosti se sociálně patologickými jevy (např. alkoholismus, používání tabákových výrobků, používání nelegálních drog, závislost na komunikační technologii, šikana) pro studijní účely. Obhajuji bakalářskou práci s názvem: *„Děti, mládež a volný čas jako prevence sociálně patologických jevů“* na pedagogické fakultě Univerzity Jana Amose Komenského v oboru speciální pedagogika. V dotazníku lze vyznačit více odpovědí a bez obav vpisovat jiné odpovědi.
Děkuji Vám za čas a ochotu spolupracovat.

Poznámka (vysvětlení pojmu): „*Sociálně patologickým jevem se obecně rozumí takové chování jedince, které je charakteristické především nezdravým životním stylem, nedodržováním nebo porušováním sociálních norem, legislativy a etických hodnot, chování a jednání, které vede k poškozování zdraví jedince, prostředí, ve kterém žije a pracuje a ve svém důsledku pak k individuálním, skupinovým či celospolečenským poruchám a deformacím.*“[86]

1. Mé dítě žije:
   - Ve městě
   - Ve vesnici
2. V místě, kde žije je:
   - Žádná škola
   - Pouze první stupeň ZŠ

[86] POKORNÝ, Vratislav, Anton TOMKO a Jana TELCOVÁ. Prevence sociálně patologických jevů: manuál praxe. Vyd. 3., rozš. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2003, 186 s. Prevence sociálně patologických jevů. ISBN 80-86568-04-0.

- První i druhý stupeň ZŠ

3. Mé dítě navštěvuje školu ve svém bydlišti:
   - Ano
   - Ne
4. Vyplňte v případě, že jste na předchozí otázku odpověděli ne. Dítě dojížděním do školy stráví:
   - 0 - 15 minut
   - 15 - 30 minut
   - 30 - 60 minut
   - Více (uveďte prosím kolik času)
5. Moje dítě si volný čas řídí samo:
   - Ano
   - Ne
6. Mám přehled o tom, co moje dítě dělá ve svém volném čase:
   - Ano
   - Spíše ano
   - Neutrální postoj
   - Spíše ne
   - Ne
7. Mé dítě se samo z vlastní vůle ve volném čase nejčastěji věnuje (můžete zaškrtnout více odpovědí):
   - Umělecké činnosti (kresba, zpěv, hra na hudební nástroj...)
   - Vzdělávací činnosti (návštěva divadel, muzeí, kin...)
   - Výlety s přáteli na zajímavá místa
   - Sportování s přáteli
   - Výukové programy na počítači, tabletu, mobilu
   - Četba
   - Jiná odpověď. Uveďte prosím, jaké aktivity by vaše děti mohly realizovat častěji, více či intenzivněji. Děkuji.
8. Moje dítě navštěvuje organizované zájmové kroužky:
   - 1x za týden

- 2x za týden
- 3x za týden
- 4x za týden
- 5x za týden
- Častěji
- Nenavštěvuje

9. Moje dítě si zájmové kroužky vybírá samo:
    - Ano
    - Spíše ano
    - Neutrální postoj
    - Spíše ne
    - Ne
10. Mé dítě tráví svůj volný čas pozitivním způsobem:
    - Ano
    - Spíše ano
    - Neutrální postoj
    - Spíše ne
    - Ne
11. Ve svém volném čase se svému dítěti snažím věnovat:
    - Ano
    - Spíše ano
    - Neutrální postoj
    - Spíše ne
    - Ne
12. Věnuji svému dítěti tolik času, kolik si přeji?
    - Ano
    - Spíše ano
    - Neutrální postoj
    - Spíše ne
    - Ne
13. Znám kamarády/kamarádky mého dítěte?

- Ano
- Spíše ano
- Neutrální postoj
- Spíše ne
- Ne

14. Jaký vliv podle vás mají vrstevníci na moje dítě:
    - Kladný
    - Spíše kladný
    - Neutrální vliv
    - Spíše záporný
    - Záporný
    - Nevím
15. Myslím si, že mé dítě má vlastní negativní zkušenost s (můžete zaškrtnout více odpovědí):
    - Alkoholem
    - Tabákovými výrobky
    - Nelegální drogou
    - Komunikačními technologiemi (tablet, počítač, mobily)
    - Šikanou
    - nemá zkušenost
16. Považuji pozitivní náplň volného času mého dítěte za dobrou prevenci patologických jevů:
    - Ano
    - Spíše ano
    - Neutrální postoj
    - Spíše ne
    - Ne
17. Které pozitivní volnočasové aktivity by moje dítě mohlo realizovat častěji, více či intenzivněji? (můžete zaškrtnout více odpovědí)
    - Sport
    - Četba

- Výukové programy na počítači, tabletu nebo mobilu
- Rodinné výlety
- Návštěva divadel, muzeí
- Jiná odpověď. Uveďte prosím, jaké aktivity by vaše děti mohly realizovat častěji, více či intenzivněji. Děkuji.

18. Které volnočasové aktivity by mé dítě mohlo omezit? (můžete zaškrtnout více odpovědí)
    - Televize
    - Komunikační technologie (počítač, mobil, tablet)
    - Bezcílné vycházky s vrstevníky
    - Jiná odpověď. Uveďte prosím, jaké volnočasové aktivity by vaše děti mohly omezit. Děkuji.

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Renata Jakubíková

Obor: Speciální pedagogika - vychovatelství

Forma studia: kombinovaná

Název práce: Děti, mládež a volný čas jako prevence patologických jevů

Rok: 2016

Počet stran textu bez příloh: 83

Celkový počet stran příloh: 5

Počet titulů českých použitých zdrojů: 39

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 1

Počet internetových zdrojů: 4

Vedoucí práce: Mgr. Martina Bürgerová